

INTERWENCJA KRYZYSOWA WOBEC OSÓB DOŚWIADCZAJĄCYCH PRZEMOCY DOMOWEJ

Paulina Pikora Uniwersytet Warszawski
Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji
ORCID: 0000-0003-2598-2496
e-mail: p.pikora@student.uw.edu.pl

Streszczenie:

Rodzina stanowi podstawową grupę społeczną i strukturę występującą we wszystkich społeczeństwach w każdej z historycznych epok. Odgrywa ona znaczącą rolę w procesie przygotowania człowieka do funkcjonowania w społeczeństwie. Niekiedy ma jednak dysfunkcyjny charakter, co związane jest m.in. z pojawieniem się zjawiska przemocy w rodzinie. Niniejszy artykuł dotyczy zagadnienia przemocy domowej. Zaprezentowano w nim wybrane pojęcia wyjaśniające znaczenie terminu „przemoc” z podkreśleniem różnic występujących pomiędzy poszczególnymi definicjami. W artykule scharakteryzowane zostały formy przemocy. Poruszono również zagadnienie cyklu przemocy w rodzinie i opisano następstwa tego zjawiska. W ramach przeciwdziałania zjawisku przemocy w rodzinie wprowadzono formę pomocy działającą z ramienia państwa, którą jest interwencja kryzysowa. Zadaniem interwencji kryzysowej jest udzielenie bezpośredniej, szybkiej pomocy członkom rodziny najbardziej poszkodowanym, zaangażowanie do działań innych służby instytucji oraz towarzyszenie ofiarom doświadczającym przemocy. Osoby doświadczające przemocy w rodzinie mogą korzystać z pomocy oferowanej zarówno przez instytucje państwowe, jak i pozarządowe. Jedną z form państwowej pomocy jest Poradnia ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Placówka ta funkcjonuje w ramach Warszawskiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej.

Zaprezentowane w artykule wnioski zostały oparte na analizie badań jakościowych przeprowadzonych z pracownikami Poradni.

Słowa kluczowe:

praca socjalna, przemoc domowa, interwencja kryzysowa, pomoc społeczna

Crisis intervention for people experiencing violence

Summary:

The family is the basic social group and structure found in all societies in every historical era. It plays a significant role in preparing a person for functioning in society. Sometimes, however, it has a dysfunctional character, which may be related to the emergence of domestic violence, among other things. This article deals with the issue of domestic violence. It presents selected concepts to explain the meaning of the term

‘violence’, highlighting the differences that exist between the various definitions. The article characterises the forms of violence and addresses the cycle of domestic violence and its consequences. A form of state-operated assistance, crisis intervention, has been introduced to counter domestic violence. The task of crisis intervention is to provide direct, prompt assistance to the most affected family members, and to involve other services or institutions and accompany the victims experiencing violence. People experiencing domestic violence can benefit from assistance offered by both state and non-governmental institutions. One form of state assistance is the Domestic Violence Prevention Clinic. This facility operates as part of the Warsaw Crisis Intervention Centre. The conclusions presented in the article are based on an analysis of qualitative research conducted with female employees of the Clinic.

Keywords:

social work, domestic violence, crisis intervention, social assistance

1. Wstęp

Rodzina stanowi strukturę pojawiającą się we wszystkich społeczeństwach oraz epokach historycznych. Postęp cywilizacyjny nie przyczynił się do szczególnych zmian funkcji rodziny, która nadal pełni bardzo ważną rolę w przygotowaniu człowieka do życia w społeczeństwie¹.

Można o rodzinie mówić, że jest „środowiskiem życiowym niemal każdego człowieka. Stanowi integralną część każdego społeczeństwa, a zarazem jego najmniejszą i podstawową komórkę. Jest najważniejszą grupą społeczną, w której człowiek przychodzi na świat i z którą łączą go wielorakie związki do końca życia. Jest grupą małą, pierwotną, o przewadze więzi osobistych, odznacza się międzypokoleniową i wielopokoleniową trwałością więzi, a członkostwo w niej jest autentyczne, dobrowolne i w zasadzie nierozzerwalne (z wyjątkiem porzucenia, rozwodu)”².

Ogromnym problemem od wielu lat jest zjawisko przemocy w rodzinie. Przemoc generalnie pojmowana jest jako działanie wymierzone w wolność osobistą człowieka i przymuszanie do postępowania niezgodnego z własną wolą. Zjawisko przemocy na gruncie rodzinnym pojawia się niezależnie od kultury, środowiska, wiary, poziomu wykształcenia, inteligencji czy członkostwa w określonej grupie społecznej. Przemoc domowa należy do katalogu zachowań, które powodują cierpienie, poniżenie jednostki, szkody psychiczne i fizyczne, nierzadko łamiąc w ten sposób przepisy obowiązującego prawa. Zazwyczaj nie jest to jednorazowy incydent, z czasem przybiera na sile oraz zwiększa się częstotliwość jego występowania³.

Tematem prezentowanego artykułu jest interwencja kryzysowa wobec osób doświadczających przemocy. Artykuł składa się z czterech rozdziałów, ma charakter teoretyczno-badawczy.

Rozdział pierwszy poświęcony jest rozważaniom teoretycznym. W rozdziale tym omawiam wybrane definicje przemocy, odwołując się do polskich, jak i międzynarodowych badaczy tematu oraz ujmowania tego zjawiska w prawodawstwie polskim. Wskazuję również na cechy wspólne definicji i elementy je rozróżniające. W podrozdziale drugim prezentuję i opisuję formy przemocy – przemoc fizyczna, psychiczna, seksualna, ekonomiczna oraz zaniedbanie. Podrozdział trzeci poświęcony został klasyfikacji przemocy, która wyznacza, że przemoc może występować w formie „aktywnej” bądź „pasywnej”. W kolejnym podrozdziale opisuję cykl przemocy w rodzinie, który składa się z trzech faz: fazy narastania napięcia, ostrej przemocy i miodowego miesiąca. Ostatni podrozdział stanowi opis negatywnych psychospołecznych i zdrowotnych konsekwencji, na które narażone są ofiary przemocy z odrębnym uwzględnieniem skutków przemocy domowej w stosunku do dzieci.

1 A. Grygorczuk, K. Dzierżanowski, T. Kiluk, *Mechanizmy psychologiczne występujące w relacji ofiara–sprawca przemocy*, „Psychiatria” 6, 2009, nr 2, s. 61.

2 S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999, s. 49.

3 R.J. Ackerman, S.E. Pickering, *Zanim będzie za późno: przemoc i kontrola w rodzinie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002, s. 160.

Rozdział drugi artykułu poświęcony jest zagadnieniom interwencji kryzysowej będącej formą wsparcia dla osób doświadczających przemocy. Na początku przedstawiam krótką historię powstania interwencji kryzysowej oraz jej definicję. W kolejnych podrozdziałach analizuję zakres interwencji kryzysowej oraz opisuję podstawowe kroki podejmowane w ramach interwencji wobec ofiar przemocy w rodzinie. Ostatni podrozdział stanowi omówienie instytucji wspierających osoby doświadczające przemocy, podaję przykłady wybranych organizacji pozarządowych, do których mogą zwrócić się ofiary przemocy.

W rozdziale poświęconym metodologii badań prezentuję treści dotyczące zakresu, przedmiotu i celu badań własnych oraz omawiam organizację i przebieg przeprowadzonych przeze mnie badań.

Ostatni rozdział stanowi analizę wyników otrzymanych z badań, przeprowadzonych w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, która funkcjonuje w ramach Warszawskiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej. Celem badań było zdobycie szerokiej wiedzy na temat mechanizmów pojawiających się w rodzinach, w których występuje przemoc oraz poznanie działań pomocowych świadczonych przez Poradnię. Na potrzeby badania wyszczególniono pytania badawcze ukazujące sposób definiowania zjawiska przemocy i pojęcia interwencji kryzysowej przez respondentki zatrudnione w Poradni oraz mające na celu określenie standardów obowiązujących w Poradni i barier, z którymi mierzą się badane.

Zakończenie jest formą podsumowania artykułu, w którym podkreślam najistotniejsze poruszone i omówione przeze mnie wcześniej kwestie.

2. Zjawisko przemocy w rodzinie

2.1. Przemoc i przemoc w rodzinie – znaczenie pojęć na podstawie analizy literatury przedmiotu

Przemoc domowa jest przedmiotem badań naukowych oraz obiektem zainteresowań osób, które udzielają pomocy jednostkom w sytuacjach kryzysowych. Zainteresowanie tym tematem oraz pojawiające się zmiany podejścia do tematu przemocy domowej były konsekwencją rozwoju ruchu feministycznego. Zapoczątkował on bowiem ideę tworzenia schronisk, w których ofiary przemocy mogły otrzymać pomoc. Dodatkowo ruch ten zwrócił uwagę opinii publicznej na istnienie problemu przemocy domowej⁴.

Kevin Brown i Martin Herbert wyróżnili typy przemocy w rodzinie:

- dwa rodzaje przemocy, której sprawcami są osoby dorosłe – przemoc wobec małżonka, przemoc wobec dziecka;
- dwa rodzaje przemocy, którą stosują dzieci – przemoc wobec rodziców, przemoc wobec rodzeństwa;
- jeden rodzaj przemocy, której sprawcami mogą być zarówno dorośli, jak i dzieci – przemoc wobec osób starszych⁵.

Wyjaśnienie terminu „przemoc” na gruncie języka polskiego można odnaleźć w Słowniku języka polskiego, który wskazuje, że przemoc to „siła przeważająca czyjąś siłę, fizyczna przewaga wykorzystywana do czynów bezprawnych dokonywanych na kimś; narzucona bezprawnie władza, panowanie; czyny bezprawne dokonywane z użyciem fizycznego przymusu; gwałt”⁶.

Słownikowa definicja pojęcia „przemoc” okazała się jednak niewystarczająca do posługiwania się nią w badaniach naukowych. Zaistniała potrzeba stworzenia pełniejszej i bardziej szczegółowej definicji. W polskiej literaturze przedmiotu możemy odnaleźć obecnie wiele różnorodnych definicji opisujących zjawisko przemocy⁷.

4 A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie: diagnoza i interwencja kryzysowa* [w:] *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Warszawa 1996, s. 115–116.

5 K. Brownie, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999, s. 22.

6 M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1993, Wydawnictwo PWN, s. 651.

7 A. Adamowska-Kalwa, *Przemoc w rodzinie. Analiza podstawowych pojęć na podstawie współczesnej literatury*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 38, 2018, nr 1, s. 266.

Słownik socjologiczny definiuje przemoc jako „jeden z głównych, obok groźby, środków przymusu, polegający na użyciu siły fizycznej, przez jednostkę czy grupę, często wbrew obowiązującemu prawu, w celu zmuszenia jakiejś osoby czy członków grupy do określonego działania czy też uniemożliwienia podjęcia działań lub do zaprzestania wykonywania czynności już rozpoczętej – także bezprawne narzucenie władzy”⁸.

Irena Pospiszyl wskazuje, że przemoc to „wszystkie nieprzypadkowe akty naruszające osobistą wolność jednostki, które przyczyniają się do fizycznej albo psychicznej szkody drugiego człowieka i które wykraczają poza społeczne normy wzajemnych kontaktów międzyludzkich”⁹. Definicja stworzona przez Irenę Pospiszyl jest często wykorzystywana. Zostały zawarte w niej elementy dotyczące konsekwencji zachowania sprawy przemocy, wzorców społecznych oraz celów jej stosowania¹⁰.

Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy domowej wobec kobiet i przemocy domowej, opracowana przez Radę Europy, zwana również Konwencją Stambulską, określa, że „przemoc domowa oznacza wszelkie akty fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej przemocy występujące w rodzinie lub gospodarstwie domowym lub pomiędzy byłymi lub obecnymi małżonkami lub partnerami, niezależnie od tego, czy sprawca i ofiara dzielą miejsce zamieszkania, czy też nie”¹¹.

Jerzy Mellibruda określa zjawisko przemocy jako „działanie lub zaniechanie dokonywane w ramach rodziny przez jednego z członków rodziny przeciwko pozostałym z wykorzystaniem istniejącej lub stworzonej przez okoliczności przewagi sił lub władzy, godzące w ich prawa lub dobra osobiste, a przede wszystkim w ich życie lub zdrowie (fizyczne lub psychiczne), które powoduje u nich szkody lub cierpienie”¹². Autor w definicji podkreśla intencjonalność, sposób zachowania, a także jego konsekwencje¹³.

Wśród praktyków zajmujących się problematyką zjawiska przemocy w rodzinie przez wiele lat istniała definicja przemocy domowej, według której jest ona zamierzonym i wykorzystującym przewagę sił działaniem przeciwko członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, wywołując przy tym cierpienie i szkody. Jednak aktualnie funkcjonująca definicja przemocy w rodzinie, która zapisana została w ustawie, różni się od tej zaprezentowanej powyżej. I jest znacznie lepiej sformułowana. Obecnie funkcjonująca ustawowa definicja przemocy opisuje to zjawisko następująco:¹⁴ „(...) należy przez to rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”¹⁵.

Przemoc w rodzinie jest uznawana za przestępstwo zgodnie z art. 207 Kodeksu karnego, który określa przesłanki czynu zabronionego oraz przewiduje karę dla sprawcy:

Art. 207. [Znęcanie się]

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 1a. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

8 K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 1988, s. 167.

9 I. Pospiszyl, *Razem przeciw przemocy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999, s. 16.

10 A. Adamowska-Kalwa, *Przemoc w rodzinie...*, s. 266.

11 Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. 2015 poz. 961).

12 J. Mellibruda, *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2009, s. 10.

13 A. Adamowska-Kalwa, *Przemoc w rodzinie...*, s. 267.

14 A. Gliszczyński, *Zjawisko przemocy w rodzinie. Studium prawnokryminologiczne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2018, s. 44.

15 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r. Nr 180 poz. 1493).

- § 2. Jeżeli czyn określony w § 1 lub 1a połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.
- § 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1–2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12¹⁶.

Podsumowując, przemoc domową można rozróżnić od innych form ludzkich działań oraz zaniechań za pomocą kilku kryteriów, wśród których wymienia się:

- intencjonalność sprawcy przemocy;
- celowość działań sprawcy, gdyż podejmowane przez niego działania są całkowicie nieprzypadkowe, niebędące zbiegiem okoliczności bądź zdarzeniem losowym;
- zachowania, których celem jest wyrządzenie krzywdy drugiej osobie;
- istnienie relacji władzy lub autorytetu mającej na celu uwodzenie i konstruowanie patologicznej mocy; pojawienie się u ofiary przemocy domowej poważnych następstw, które obejmują niemal zawsze wszystkie sfery jej życia oraz występują w różnorodnych formach;
- łamanie przepisów prawa, a także społecznie określonych norm oraz zasad odwołujących się do kontaktów międzyludzkich;
- posługiwanie się i odwoływanie do destrukcyjnych oraz dewiacyjnych mitów określonego środowiska;
- dynamikę tego zjawiska i towarzyszące mu procesy¹⁷.

Zaprezentowane definicje przemocy w rodzinie, mimo swojej różnorodności jednoznacznie wskazują, że przemoc to źródło krzywdy, ofiara przemocy doznaje szkód fizycznych oraz psychicznych. Cechą charakterystyczną tego zjawiska jest asymetria sił sprawcy oraz ofiary. Przemoc związana jest z relacją zależności, a istota problemu opiera się na jej intencjonalnym wykorzystywaniu. To właśnie dysproporcja sił oraz celowość działania stanowią elementy, które rozróżniają agresję oraz przemoc¹⁸.

2.2. Rodzaje przemocy

Każda forma przemocy wobec kogokolwiek stanowi naruszenie podstawowych praw człowieka i wywołuje szereg negatywnych konsekwencji. Przemoc uznawana jest za przestępstwo, jednak społeczne stereotypy dotyczące zjawiska przemocy dają przyzwolenie na jej stosowanie, szczególnie w relacjach rodzinnych. Brak reakcji oraz interwencji ze strony otoczenia powodują, że następuje eskalacja przemocy¹⁹.

Literatura przedmiotu oferuje nam różnorodne klasyfikacje przemocy. Jednak najczęściej występuje podział przemocy na fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną i polegającą na zaniedbaniu²⁰.

2.2.1. Przemoc fizyczna

Przemoc fizyczna najczęściej pozostawia ślady, obrażenia w wyniku uderzenia, ugryzienia, kopnięcia, duszenia, drapania, wykręcania rąk, krępowania lub bicia. Czasami z użyciem noża, kija, bronii bądź innych niebezpiecznych narzędzi, co może doprowadzić nawet do śmierci. Również celowe tworzenie niebezpiecznych zdarzeń wywołujących zagrożenie fizyczne, np. szybka jazda samochodem, uznawane jest jako jedna z form przemocy fizycznej²¹.

16 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88 poz. 553).

17 A. Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, s. 28.

18 A. Adamowska-Kalwa, *Przemoc w rodzinie...*, s. 268.

19 W. Badura-Madej, A. Dobrzańska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000, s. 8.

20 J. Helios, Wioletta Jedlecka, *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017, s. 18.

21 A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 119.

Polega na naruszaniu nietykalności cielesnej człowieka, intencjonalnym uszkodzeniu ciała, zadawaniu bólu lub stosowaniu gróźb uszkodzenia ciała²².

Przykładami przemocy fizycznej jest m.in.: „(...) szarpanie, kopanie, popychanie, obezwładnianie, duszenie, odpychanie, przytrzymywanie, policzkowanie, szczypanie, bicie otwartą ręką, pięściami, różnymi przedmiotami, przypalanie papierosem, topienie, polewanie substancjami żrącymi, użycie broni, pozostawienie w niebezpiecznym miejscu, nieudzielenie niezbędnej pomocy”²³.

2.2.2. Przemoc psychiczna

Przemoc psychiczna stanowi kolejną formę przemocy. Kevin Brown i Martin Herbert podają, że jest to „zadawanie cierpienia psychicznego przez kontrolowanie i ograniczanie kontaktów ofiary z przyjaciółmi, szkołą i miejscem pracy, przymusowa izolacja i uwięzienie, zmuszanie ofiary do oglądania obrazów i aktów przemocy, zastraszanie, grożenie wyrządzeniem krzywdy fizycznej zarówno osobie bliskiej, jak i innym, stosowanie pogroźek, szantażu, gróźb popełnienia samobójstwa, ciągłe niepokojenie, znęcanie się nad zwierzętami domowymi i niszczenie prywatnej własności”²⁴.

Według Jerzego Mellibrudy przemoc psychiczna ma miejsce w sytuacji, gdy sprawca przemocy ma psychologiczną kontrolę nad ofiarą. Wyrządza jej krzywdę poprzez stosowanie oddziaływań psychologicznych, a konsekwencje tego rodzaju przemocy najczęściej widoczne są w psychice ofiary²⁵. Przemoc psychiczna jest najmniej widoczną formą przemocy i tym samym jest najtrudniejsza do wykrycia i udowodnienia. Groźby, poniżanie, zastraszanie, stosowanie wyzwisk, nadmierne krytykowanie, ignorowanie, ośmieszanie, okłamywanie, łamanie obietnic, ograniczanie dostępu do zaspokojenia podstawowych potrzeb, np. snu, pożywienia, narzucanie swoich przekonań lub celowe nieudzielenie pomocy stanowią przykłady przemocy psychicznej. Często jest ona bardziej bolesna niż fizyczne obrażenia i prowadzi do negatywnych doznań: poczucia zagrożenia, zaniżonej samooceny, depresji, bezradności, a niekiedy do chorób psychicznych i samobójstw²⁶. Przemoc psychiczna to również niszczenie i demolowanie przedmiotów, które są niezwykle wartościowe dla ofiar, np. pamiętki oraz zachowania agresywne w stosunku do zwierząt domowych²⁷.

2.2.3. Przemoc seksualna

Przemoc seksualna ma miejsce wtedy, gdy kontakt seksualny jest podejmowany bez zgody ofiary. Jeśli jednak chodzi o przemoc seksualną, której ofiarą są dzieci, to polega ona na podejmowaniu kontaktów seksualnych wobec wciąż zależnych i nie w pełni dojrzałych psychicznie i fizycznie jednostek bądź osób w wieku dojrzewania, którzy jednak nie są zdolni do wyrażenia pełnej zgody na tego rodzaju aktywności²⁸. Trzeba mieć na uwadze, że ofiarami przemocy seksualnej są nie tylko dzieci, także dorośli mogą jej ulegać²⁹.

Należy również pamiętać o szczególnym rodzaju przemocy seksualnej, jaką jest kazirodztwo. Polega na zachowaniach seksualnych wobec osób spokrewnionych. Kwestia pokrewieństwa nie odnosi się wyłącznie do relacji między jednostkami, które mają tego samego przodka. O kazirodztwie mówimy również wtedy, gdy sprawcę i ofiarę nie łączą więzy krwi, ale sprawca pełni rolę opiekuna dziecka³⁰.

22 J. Helios, Wioletta Jedlecka, *Współczesne oblicza przemocy...*, s.18.

23 Niebieska Linia, *Rodzaje przemocy*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/przemoc-w-rodzynie/8-rodzaj-przemocy> [dostęp: 19.11.2021].

24 K. Brownie, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy...*, s. 29–30.

25 J. Mellibruda, *Przeciwdziałanie przemocy...*, s. 22.

26 A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 119.

27 B. Hołyst, *Sociologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2007, s. 914.

28 A. Nowak, M. Pietrucha-Hassan, *Temat tabu – przemoc seksualna*, „Niebieska Linia” nr 3/86, 2013, s. 13.

29 M. Borowski, *Przemoc w rodzinie*, <http://www.korzan.edu.pl/konferencja/referaty/borowski.pdf> [dostęp: 7.11.2021].

30 A. Nowak, M. Pietrucha-Hassan, *Temat tabu...*, s. 13.

Przemoc seksualna może przybrać formy agresji seksualnej w stosunku do swojej partnerki lub partnera, tj. zmuszanie do czynności o charakterze seksualnym lub do oglądania materiałów pornograficznych, dotykanie wbrew woli, gwałt bądź atak albo fizyczne ranienie narządów płciowych podczas aktu seksualnego, filmowanie podczas aktywności seksualnej, pozwolenie, aby inni patrzyli oraz wyśmiewanie wyglądu. Przemoc seksualna obejmuje również zachowania seksualne z udziałem osób trzecich i zmuszanie do prostytucji³¹.

Wanda Badura-Madej i Agnieszka Dobrzańska-Mesterhazy w swojej książce charakteryzują przemoc seksualną jako „zmuszanie osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli, kontynuowanie aktywności seksualnej, gdy osoba nie jest w pełni świadoma, bez pytania o jej zgodę lub gdy obawia się odmówić. Przymus może polegać na bezpośrednim użyciu siły fizycznej, ale także na groźbach użycia siły lub emocjonalnym szantażu. Przemoc seksualna współwystępuje z fizycznym i psychicznym znęcaniem się”³².

2.2.4. Przemoc ekonomiczna

Pieniądze i przedmioty materialne są wykorzystywane jako narzędzia do budowania jawnej bądź ukrytej autorytatywnej pozycji w rodzinie, stając się niekiedy kartą przetargową. Zjawisko w głównej mierze dotyczy osób pozostających na utrzymaniu, które nie otrzymują żadnego wynagrodzenia, ale również tych, które mimo finansowej niezależności są manipulowane i w konsekwencji doprowadzane do stanu, że czują się zależne finansowo od sprawców przemocy ekonomicznej lub mają przeczucia, jakby ich życie od ich sprawców zależało³³. Przykładem zachowań określanych jako przemoc ekonomiczna jest m.in. okradanie innego członka rodziny, uchylanie się od obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, stwarzanie przeszkód mających na celu utrudnienie podjęcia pracy zarobkowej, stosowanie szantażu, zaciąganie pożyczek i kredytów bez wiedzy oraz zgody współmałżonka, blokowanie dostępu do wspólnych pomieszczeń, np. kuchni czy łazienki³⁴.

2.2.5. Zaniedbanie

Zaniedbanie polega na niezapewnieniu elementarnych potrzeb biologicznych oraz psychicznych dziecku. Zaniedbanie może rozpocząć się już w okresie prenatalnym, gdy kobieta w ciąży prowadzi niezdrowy tryb życia. Ponadto zaniedbywanie występuje również wtedy, kiedy mimo zaspokojenia wszelkich biologicznych potrzeb dziecka, pominięte zostają kwestie zaspokojenia także potrzeb psychicznych. Krańcowy przykład zaniedbania to porzucenie dziecka³⁵.

Kevin Brownie i Martin Herbert zwracają uwagę, że zaniedbanie może mieć dwojaki charakter. Pierwszy rodzaj to rozmyślne zaniedbanie, które polega na odmowie lub niepoprawnym pełnieniu obowiązków opiekuńczych oraz umyślne i celowe generowanie fizycznych i psychicznych zagrożeń, np. intencjonalne porzucenie, świadome pozbawienie dostępu do żywności, pieniędzy bądź opieki zdrowotnej. Nieświadome zaniedbanie to trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, które pojawiają się i nie mają na celu wywołania celowych zagrożeń fizycznych lub psychicznych, np. porzucenie, niezapewnienie pożywienia i pieniędzy oraz ograniczenie możliwości korzystania z opieki zdrowotnej, które są konsekwencją problemów psychicznych sprawcy tego rodzaju przemocy, niedostatkami właściwej wiedzy, opieszałością bądź chorobą³⁶.

2.3. Klasyfikacje przemocy

Istnieje również dwuczynnikowa klasyfikacja przemocy, która wskazuje, że każdy z typów przemocy w rodzinie może występować w formie „aktywnej” lub „pasywnej”. Aktywna przemoc to wszelkie naruszenia

31 A. Dobrzańska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 119.

32 W. Badura-Madej, A. Dobrzańska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 15.

33 D. Dyjakon, *Przemoc ekonomiczna – ukryta niezniewolenia*, „Niebieska Linia” 2015, nr 6/101, s. 1.

34 Niebieska Linia, *Rodzaje...*

35 M. Borowski, *Przemoc w rodzinie...*

36 K. Brownie, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy...*, s. 30.

fizyczne, psychologiczne bądź seksualne, w których złość zostaje wymierzona prosto w ofiarę. Przykładem aktywnego nadużycia w odniesieniu do przemocy fizycznej są zewnętrzne i wewnętrzne uszkodzenia ciała. Przemoc psychiczna może być wyrażana poprzez poniżanie, nadużycia emocjonalne, natomiast aktywnymi nadużyciami w przemocy seksualnej mogą być kazirodztwo i gwałt. Przejawem pasywnej przemocy jest zaniechanie. Sprawca przemocy swoją złość okazuje w sposób, który polega na nieinteresowaniu się ofiarą i niewchodzeniu w żadne interakcje, które mogłyby skutkować odkryciem negatywnych emocji. Pasywna przemoc także może być rozważana w aspekcie fizycznym, psychologicznym oraz seksualnym. W pasywnej przemocy – przemoc fizyczna przejawia się w niezapewnianiu opieki zdrowotnej czy fizycznym zaniechaniu, przemoc psychiczna w nieokazywaniu uczuć oraz deprecjonowaniu potrzeb materialnych i emocjonalnych, a przemoc seksualna w braku właściwej opieki czy prostytucji³⁷.

Jerzy Mellibruda dokonał podziału przemocy domowej na przemoc gorącą oraz przemoc chłodną. Przemoc gorąca (inaczej nazywana spontaniczną) jest przepełniona napadami furii, gniewu oraz agresji. Wyrażona jest najczęściej za pomocą krzyków, wyzwisk, awantur, może dochodzić do użycia siły i rękoczynów. Przemoc fizyczna, która pojawia się w przypadku przemocy gorącej to zachowanie intencjonalne sprawcy, konsekwencją są urazy powstałe na ciele ofiary. Ten rodzaj przemocy pojawia się nieoczekiwanie i dosyć szybko mija. Drugi rodzaj, który wyróżnił Jerzy Mellibruda to przemoc chłodna (instrumentalna). Celem jest realizacja konkretnego scenariusza. Wszelkie zachowania sprawcy są zwykle wcześniej przemyślane i zaplanowane. Nie występują tu zachowania agresywne i niekontrolowane wybuchy silnych emocji, sprawca panuje nad swoimi emocjami i umie je kontrolować³⁸.

Należy jednak podkreślić, że wszystkie z opisanych wyżej form przemocy łączą się ze sobą i mają wpływ na każdego członka rodziny, w której mamy do czynienia z przemocą domową.

Zazwyczaj sprawcy stosują kilka różnych rodzajów przemocy. Dlatego określenie dynamiki przemocy domowej jest problematyczne, ponieważ ofiary doświadczają najczęściej wielu jej rodzajów. Przemocy seksualnej towarzyszy zazwyczaj również przemoc fizyczna, które poprzedzone są wystąpieniem przemocy psychicznej lub są stosowane łącznie³⁹.

2.4. Cykl przemocy w rodzinie

Przemoc domowa nie jest jednorazowym incydentem. A cykle przemocy mogą trwać wiele lat, brak działań mających na celu przeciwdziałanie cyklom przemocy zwiększa ryzyko, że każdy kolejny będzie charakteryzował się większą brutalnością lub wyrafinowaniem. Na cykl przemocy składają się trzy powtarzające się fazy:

1. Faza narastania napięcia
2. Faza ostrej przemocy
3. Faza miodowego miesiąca⁴⁰

W pierwszej fazie cyklu przemocy pojawia się znacznie więcej sytuacji konfliktowych, dochodzi do zwiększonego napięcia w związku. Partner staje się rozdrażniony, błahe kwestie wywołują u niego złość i zdenerwowanie, jest spięty i gniewliwy, daje upust swoim negatywnym emocjom, wyładowując je na swojej partnerce. Dla osoby stosującej przemoc każdy drobiazg staje się bodźcem mogącym wywołać awanturę. W fazie narastania napięcia zwiększa się ilość i częstotliwość spożywania przez partnera alkoholu oraz środków odurzających i substancji psychotropowych⁴¹.

Natomiast partnerka w tej fazie usiłuje załagodzić sytuację. Przeprasza partnera za własne zachowanie, stara się go uspokoić i wyciszyć, dokłada wszelkich starań do tego, by wszelkie obowiązki były wykonywane

37 Ibidem, s. 25.

38 J. Mellibruda, *Oblicza przemocy*, Wydawnictwo Remedium, Warszawa 1993, s. 4.

39 K. Brownie, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy...*, s. 27.

40 J. Kwaśniewski (red.) *Stop przemocy. Poradnik dla ofiar przemocy domowej*, Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, Warszawa 2021, s. 9.

41 Niebieska Linia, *Cykle przemocy w rodzinie*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/przemoc-w-rodzinie/30-cykle-przemocy-w-rodzinie> [dostęp: 17.11.2021].

starannie i dobrze. Ofiara przemocy znajduje rozmaite usprawiedliwienia dla zachowania sprawcy i tłumaczy je czynnikami zewnętrznymi, np. stres w pracy zawodowej, działanie alkoholu czy zły humor⁴².

Konsekwencją stale rosnącego napięcia są pojawiające się wśród ofiar przemocy przypadki osób, które zaczynają odczuwać pewne dolegliwości cielesne, takie jak np. ból żołądka, ból głowy, bezsenność, problemy z apetytem. Inne osoby będą apatyczne, markotne, osowiałe lub przeciwnie – staną się podenerwowane, zaleknione, znerwicowane⁴³.

Napięcie, które intensyfikowało się w sprawie przemocy znajduje upust w drugiej fazie cyklu przemocy. W fazie ostrej przemocy następuje wybuch agresji, który jest konsekwencją narastającego w sprawie napięcia. Pojawia się przemoc fizyczna, która powoduje uszkodzenie ciała ofiary. Ofiara biernie poddaje się przemocy. Po zakończonym akcie przemocy odczuwa lęk, skrępowanie, bezsilność. Stosowana przez sprawcę przemoc sprawia, że jej ofiara zaczyna czuć rezygnację, jest przygnębiona, markotna, mogą wystąpić objawy depresji, istnieje ryzyko podjęcia prób samobójczych⁴⁴. W następstwie zakończonego wybuchu ofiary przemocy są niejednokrotnie w szoku, towarzyszą im różnorodne uczucia, jak np. wstyd, strach, bezsilność⁴⁵. Możemy wyróżnić fizyczne i psychiczne skutki przemocy, których doznaje ofiara. Przykładami fizycznych konsekwencji są siniaki, obtarcia, złamania, uszkodzenia organów wewnętrznych, niekiedy śmierć. Skutki psychiczne przemocy przejawiają się w postaci apatii, przygnębienia, rezygnacji, depresji oraz podejmowania prób samobójczych⁴⁶.

Ostatnią fazą cyklu przemocy jest faza miodowego miesiąca, w której sprawca przemocy zaczyna uświadamiać sobie, że swoim zachowaniem i czynami przekroczył pewne granice. Przeprasza partnerkę, żałuje tego, co zrobił i składa obietnice, że takie sytuacje więcej nie będą miały miejsca. Swoje wybuchy i akty agresji tłumaczy czynnikami egzogennymi⁴⁷. Ofiara otrzymuje od osoby stosującej przemoc prezenty, czułość, uwagę, pozytywne emocje, co powoduje, że zaczyna wierzyć, że oprawca zmieni sposób postępowania, a akt przemocy był jedynie zjawiskiem epizodycznym⁴⁸. Jeśli ofiara przemocy wcześniej zdecydowała się na podjęcie pewnych kroków, które pozwoliłyby na uwolnienie się od sprawcy przemocy, np. złożenie zawiadomienia na policji, rozwód, to w fazie miodowego miesiąca może wycofać się ze swoich działań, gdyż przekonana jest o tym, że sytuacja się unormowała i przemoc ponownie nie wystąpi. Faza ta stanowi jedną z przyczyn, dla których ofiary przemocy pozostają w trwających niekiedy wiele lat związkach z osobami stosującymi przemoc, ponieważ żyją nadzieją o pozytywnej zmianie sprawcy przemocy i zdają się łatwo zapominać o traumatycznych przeżyciach, które miały miejsce w poprzednich dwóch fazach⁴⁹.

Po jakimś czasie faza miodowego miesiąca przemija i cykl przemocy rozpoczyna się ponownie, pojawia się pierwsza faza – narastania napięcia. Cechą charakterystyczną dla cyklu przemocy jest skracanie się fazy miodowego miesiąca przy jednoczesnym wydłużaniu i nasilaniu się fazy narastania napięcia i fazy gwałtownej przemocy, w trakcie ich trwania sprawca przemocy zaczyna być coraz bardziej bezwzględny i brutalny. Wraz z upływającym czasem faza miodowego miesiąca całkowicie zanika i cykl przemocy składa się wyłącznie z pierwszej i drugiej fazy⁵⁰.

2.5. Skutki przemocy

Skutki przemocy, z racji ich rozległości, możemy podzielić na kategorie, wśród których wyróżniamy:

- Fizyczne – otarcia oraz obrzęki występujące na całym ciele, siniaki, rany otwarte, blizny, częste złamania kości, poparzenia, problemy z poruszaniem się i siadaniem;

42 R. Deka, *Przemoc domowa jako jedno z zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania współczesnej rodziny* [w:] J. Nyckowiak, J. Leśny (red.), *Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce*, red., Poznań 2018, s. 77.

43 Niebieska Linia, *Cykle...*

44 J. Kwaśniewski (red.) *Stop przemocy...*, s. 10.

45 Niebieska Linia, *Cykle...*

46 Ibidem.

47 Ibidem.

48 J. Kwaśniewski (red.) *Stop przemocy...*, s. 10.

49 Niebieska Linia, *Cykle...*

50 Ibidem.

- Zdrowotne – migreny, bóle szyi, pleców, problemy ze snem, przemęczenie, kołatanie serca, problemy z układem pokarmowym, np. bóle brzucha, biegunka, wrzody trawienne oraz zaburzenia cyklu miesięczkowego;
- Psychologiczne – problemy z pamięcią, napięcie nerwowe, zaburzenia koncentracji uwagi, zaburzenia osobowości, lęk, strach, depresja, obniżona samoocena, niekontrolowane wybuchy gniewu, zachowania agresywne, myśli samobójcze i podejmowanie prób samobójczych, oziębłość emocjonalna, brak zaufania, wrogie nastawienie, nadużywanie alkoholu i substancji psychoaktywnych oraz psychotropowych⁵¹.

W przypadku dziecka przemoc w rodzinie może wywierać na nie dwojaki wpływ. Po pierwsze, można mówić o wpływie bezpośrednim, kiedy dziecko staje się bezpośrednio ofiarą przemocy, której sprawcą jest dorosły członek rodziny. Drugi rodzaj wpływu nazywany jest pośrednim i dziecko jest wyłącznie świadkiem stosowania przemocy wobec innego członka rodziny. Zarówno w przypadku wpływu bezpośredniego, jak i pośredniego przemoc w rodzinie trwale odbija się na psychice dziecka. Sama obserwacja przemocy wywołuje u dziecka silny uraz psychiczny, ryzyko jego wystąpienia znacznie zwiększa się w przypadku, gdy dziecko nie jest wyłącznie świadkiem, ale także staje się ofiarą przemocy⁵².

U dzieci, które były ofiarami przemocy w rodzinie pojawić się mogą konsekwencje fizyczne, emocjonalne oraz poznawcze. Dziecko na późniejszym etapie życia ma problemy w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, pojawia się blokada uniemożliwiająca rozwój odpowiedni do wieku dziecka, jego zdolności i umiejętności. Może dojść do wstrzymania rozwoju poznawczego dziecka w początkowej fazie rozwoju. Ciągły stres utrudnia naukę i przyczynia się do pogłębiania problemów szkolnych. Konsekwencjami pojawiającej się przemocy u dziecka są zaburzenia fizyczne oraz psychiczne, wśród których wymienić można lęk, zaburzenia apetytu, problemy ze snem, zmienność nastroju, zamknięcie się w sobie, agresja, izolacja społeczna, nerwice, jąkanie, myśli oraz próby samobójcze. Konsekwencje przemocy mogą również pojawiać się już w dorosłości⁵³.

Uważa się, że takie dzieci uczą się negatywnych zachowań, które stają się dominującym sposobem na kontrolowanie środowiska społecznego i fizycznego, a przyjęty w dzieciństwie styl funkcjonowania jest kontynuowany również w okresie dorosłości⁵⁴.

Osoby dorosłe, które były w dzieciństwie krzywdzone i zaniedbywane, częściej skarżą się na różnego rodzaju dolegliwości fizyczne w dorosłym życiu: są bardziej niż inni narażone na chorobę niedokrwienną serca, udar mózgu, nowotwory, cukrzycę, depresję itp. Częściej niż inni sięgają po środki psychoaktywne, mają kłopoty ze snem, cierpią na zaburzenia jedzenia, podejmują ryzykowne zachowania, a czasem próby samobójcze⁵⁵.

Każda z ofiar odmiennie reaguje na przemoc. Odporność na urazy psychiczne zależy m.in. od uwarunkowań genetycznych, sytuacji rodzinnej oraz liczby pojawiających się aktów przemocy. Cykliczne doświadczanie traumatycznych wydarzeń zwiększa ryzyko pojawienia się zaburzeń psychicznych⁵⁶.

Możemy również wskazać na pojawienie się skutków przemocy, które są charakterystyczne dla każdej z form przemocy.

51 B. Zboina, I. Wieczorek, *Przemoc domowa wobec kobiet*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” 1, 2013, s. 332.

52 W. Badura-Madej, A. Dobrzańska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 88.

53 J. Jabłoński, J. Kusek, W. Hanuszewicz, *Przemoc i jej różnorodne formy*, http://trijar.republika.pl/przem_form.html [dostęp: 26.11.2021].

54 K. Brownie, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy...*, s. 46.

55 D. Jaszczak-Kuźmińska, K. Michalska, *Zrozumieć przemoc*, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2009, s. 17.

56 B. Zboina, I. Wieczorek, *Przemoc domowa...*, s. 333.

Fizyczne formy krzywdzenia są nieograniczone, a ich stosowanie ma na celu deprecjonowanie, wymuszenie uległości oraz podporządkowania się⁵⁷.

Przemoc psychiczna jest niezwykle trudna do wykrycia, ponieważ nie zostawia ona żadnych fizycznych śladów na ciele ofiary, należy jednak pamiętać, że jest równie niebezpieczna i zagrażająca jej zdrowiu. Przemoc psychiczna prowadzi do uzależnienia się ofiary od swojego sprawcy, przestaje ona wierzyć, że istnieje szansa na poprawę sytuacji oraz nie zauważa już możliwości, które pomogłyby w zniwelowaniu przemocy. Należy zaznaczyć również, że przemoc psychiczna występuje zarówno w parze z przemocą fizyczną, np. ofiara jest przez sprawcę bita i jednocześnie wyzywana, jak również jako odrębna forma przemocy⁵⁸.

Wielokrotnie doświadczana przemoc wywołuje w psychice ofiary wiele zaburzeń i mechanizmów, których trudno się jej wyzbyć. Osoby, które nigdy nie doświadczyły m.in. przemocy w rodzinie nie potrafią zrozumieć, dlaczego jednak osoby jej doznające w dalszym ciągu są w krzywdzącej relacji, mimo że nie ma żadnych powodów do pozostania w takim związku. Ofiarą przemocy może stać się każda osoba niezależnie od pochodzenia, zamożności czy wyznania. Szeroko dyskutowaną kwestią jest próba ustalenia, jakie są przyczyny tego, że ofiary przemocy nie starają się przeciwstawić zagrożeniu bądź skutecznie go oddalić? Dlaczego starają się bronić sprawcy przed ewentualnymi konsekwencjami prawnymi oraz z jakiego powodu za wszelką cenę ufają swoim oprawcom, mimo nieustannego łamania przez nich składanych obietnic? Mechanizm wyuczony bezradności wyjaśnia przyczynę tego stanu rzeczy⁵⁹.

Osoby, wobec których przemoc domowa stosowana jest wielokrotnie, po pewnym czasie nie zauważają już możliwości, które pozwoliłyby im uwolnić się od przemocy. Intensyfikacja przemocy sprawia, że ofiary tracą poczucie kontroli nad swoim życiem, a jednocześnie utwierdzają się w przekonaniu, że żadne działania nie są w stanie zmienić ich sytuacji życiowej. Bierność poddawanie się aktom przemocy jest skutkiem pewnego mechanizmu zachodzącego w psychice ofiary jako następstwo doznawanej przemocy. Mechanizm ten kształtuje się jednak stopniowo. Każda osoba doznająca przemocy na początku opiera się jej i sprzeciwia. Jednak brak pozytywnych efektów podejmowanych przez nią działań skutkuje tym, że traci poczucie sprawowania kontroli nad własnym życiem. Wyuczona bezradność stanowi przejaw poddania się, bezsilności, przygnębienia, zmniejszenia zdolności do odczuwania bodźców fizycznych oraz emocji. Ponadto stale towarzyszy jej poczucie lęku, napięcia, rozdrażnienia, a ostatecznie depresja. Syndrom wiąże się także z poglądem ofiary na temat własnej odpowiedzialności za doświadczaną przemoc. Żyje ona bowiem w przekonaniu, że jej nieodpowiednie zachowania czy niespełnianie wszystkich wymagań wywołuje rozdrażnienie u osoby stosującej przemoc, co w ocenie ofiary stanowi wystarczające usprawiedliwienie przemocy⁶⁰.

- Mechanizm wyuczony bezradności skutkuje pojawieniem się deficytów takich, jak:
- Poznawcze – osoba żyje w przekonaniu, że nie ma wpływu na żadne wydarzenie;
- Motywacyjne – ofiara wykazuje bierność, rezygnację, niechęć, brakuje jej sił do podjęcia działań skutkujących powstrzymaniem przemocy;
- Emocjonalne – u ofiary pojawiają się skrajne emocje, apatia, czuje się przemęczona;
- Społeczne – osoby doznające przemocy przejawiają niedostatek podstawowych zdolności społecznych, np. nie wiedzą, jak szukać pomocy oraz rozmawiać o problemach bądź źle reagują na krytykę ze strony innych osób⁶¹.

Skutki przemocy seksualnej pojawiają się nie tylko bezpośrednio po jej wystąpieniu, ale również w późniejszym czasie. Są to między innymi uszkodzenia ciała, choroby weneryczne, urazy, problemy ze snem, lęki, nerwice, niskie poczucie własnej wartości, obwinianie siebie, zaburzenia osobowościowe oraz zaburzenia ujawniające się na dalszych etapach życia. Dzieci będące ofiarami przemocy seksualnej zazwyczaj milczą długi czas, czują wstyd, obwiniają się za zaistniałą sytuację oraz starają się ukryć traumatyczne

57 A. Witkowska-Paleń, *Sprawcy przemocy w rodzinie. Uwarunkowania, okoliczności i konsekwencje stosowania przemocy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, s. 29.

58 Ibidem, s. 29.

59 I. Pospiszyl, *Razem przeciw...*, s. 57.

60 Ibidem, s. 57.

61 A. Widera-Wysoczyńska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, s. 61.

zdarzenie, ponieważ osoba, która jest adresatem przemocy niejednokrotnie stosuje wobec nich psychiczny bądź fizyczny szantaż⁶².

Na podstawie Raportu WHO 2002 można wskazać na następujące konsekwencje dotyczące sfery seksualnej oraz reprodukcyjnej: powikłania ginekologiczne, niepłodność, komplikacje podczas ciąży, ryzyko poronienia, pojawienie się dysfunkcji seksualnych, ryzyko zarażenia chorobą przenoszoną drogą płciową, niechciana ciąża bądź ryzyko powikłań podczas przeprowadzania zabiegu aborcji w nieodpowiednich warunkach⁶³.

Niebieska Linia wymienia następstwa przemocy ekonomicznej, do których zaliczyć należy m.in. całkowite uzależnienie finansowe od partnera, niemożność zaspokojenia fundamentalnych potrzeb życiowych, bieda, ubóstwo, obniżenie lub nawet zaburzenie poczucia własnej godności oraz wartości, a także pozabawienie środków niezbędnych do życia⁶⁴.

Niezależnie od tego, kto w rodzinie staje się ofiarą przemocy, sytuacja ta dotyka wszystkich członków rodziny. Wszelkie sytuacje, które związane są ze stosowaniem przemocy mogą przyczynić się do powstania licznych i długotrwałych konsekwencji psychicznych u ofiar⁶⁵. Istnieje również ryzyko śmierci ofiar w wyniku doznawanej przemocy lub samobójstwa wywołanego depresją oraz stresem, którego podłożem jest przemoc⁶⁶.

3. Interwencja kryzysowa jako forma wsparcia osób doświadczających przemocy

3.1. Definicja interwencji kryzysowej

Pojęcie interwencji kryzysowej odnosi się do działań podejmowanych w przypadku zaistnienia sytuacji kryzysowych, do których należą wypadki, katastrofy, a także kryzysy rodzinne i osobiste. Często osoby dotknięte przez wymienione zdarzenia nie są w stanie samodzielnie lub przy pomocy najbliższych się z nimi zmierzyć, dlatego potrzebują natychmiastowej i kompleksowej pomocy, obejmującej wieloaspektowe wsparcie, jakiej nie odnajdują we własnym otoczeniu⁶⁷.

Powstanie interwencji kryzysowej związane było z koniecznością wprowadzenia mechanizmów, które powstrzymałyby ludzi przed popełnianiem samobójstw. Do jej rozwoju przyczyniły się także w znacznym stopniu rozwój psychiatrii środowiskowej i powołanie do istnienia służb natychmiastowej, krótkotrwałej pomocy psychoterapeutycznej, której adresatami były początkowo ofiary wojny lub ofiary globalnych katastrof. W połowie XX w. działalność rozpoczęły instytucje, których naczelnym zadaniem było zapobieganie samobójstwom. W Wiedniu, Londynie i Los Angeles powstały specjalne ośrodki, których celem była prewencja samobójstw oraz pomoc niedoszłym samobójcom. Natomiast w 1960 r. powstało Międzynarodowe Stowarzyszenie Zapobiegania Samobójstwom⁶⁸.

Znaczenie pomocy w sytuacji pojawienia się m.in. przemocy w rodzinie akcentuje ustawa o pomocy społecznej, w której zdefiniowana została działalność interwencji kryzysowej, zgodnie z którą:⁶⁹

Art. 47.1. Interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej.

62 M. Borowski, *Przemoc w rodzinie...*

63 E.G. Krug, L.L. Dahlberg, J.A. Mercy, A.B. Zwi, R. Lozano, *World report of violence and health*, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615eng.pdf> [dostęp: 16.05.2022].

64 Niebieska Linia, *Rodzaj...*

65 J. Mazur, *Przemoc w rodzinie – teoria czy rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2002, s. 67.

66 B. Zboina, Ilona Wieczorek, *Przemoc domowa...*, s. 333.

67 J. Konieczny, H. Wawrzynowicz, J. Mydlarska, *Psychologia bezpieczeństwa: kompendium*, Agencja Wydawniczo-Reklamowa Esus, Poznań 2011, s. 23.

68 E. Leśniak, *Interwencja kryzysowa [w:] Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Warszawa 1996, s. 55.

69 M.O. Ciesielska, *Przemoc w rodzinie doświadczonej kryzysem*, „Teologia i Moralność” nr 11, 2012, s. 51.

Art. 47.2. Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny bez względu na posiadany dochód.

Art. 47.3. W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych schronienia do 3 miesięcy.

Art. 47.4. Matki z małoletnimi dziećmi oraz kobiety w ciąży dotknięte przemocą lub znajdujące się w innej sytuacji kryzysowej mogą w ramach interwencji kryzysowej znaleźć schronienie i wsparcie w domach dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży. Do tych domów mogą być również przyjmowani ojcowie z małoletnimi dziećmi albo inne osoby sprawujące opiekę prawną nad dziećmi⁷⁰.

3.2. Zakres interwencji kryzysowej

Do celów interwencji kryzysowej zaliczamy, po pierwsze, zidentyfikowanie problemu – w szczególności jego dokładne wyjaśnienie oraz odnalezienie podłoża kryzysu. Po drugie, zapewnienie klientowi bezpieczeństwa, co wyraża się poprzez oszacowanie zagrożenia, jakie osoba pozostająca w kryzysie może stanowić dla siebie oraz innych, a także zapewnienie swojemu klientowi i jego bliskim fizycznego oraz psychicznego bezpieczeństwa. Po trzecie, dostarczenie wsparcia osobiście lub za pośrednictwem bliskich osób, które mogłyby stworzyć warunki, dzięki którym klient czułby się zaopiekowany oraz całkowicie bezpieczny. Po czwarte, analizowanie możliwości, czyli prezentacja rozwiązania mającego na celu zminimalizowanie bezpośredniego niebezpieczeństwa związanego z kryzysem. Piąty cel dotyczy sformułowania planu działania przy wykorzystaniu zasobów klienta w zakresie radzenia sobie z trudnościami, własnej wiedzy i wszelkich zaleceń systemowych. Plan ten stanowi stopniową procedurę stymulowania klienta do podjęcia działania. Ostatnim celem interwencji kryzysowej jest uzyskanie deklaracji, w której zostaną zawarte ustalenia dotyczące czasu trwania oraz liczby działań niezbędnych do ustabilizowania osoby zgłaszającej się po pomoc lub sytuacji kryzysowej⁷¹.

Interwencja kryzysowa wykorzystywana jest również w przypadku występowania przemocy w rodzinie. Przemoc w rodzinie nie należy do zjawisk nowych. Była obecna zawsze, bez względu na kulturę, status społeczny i ekonomiczny czy miejsce zamieszkania. Obecnie problem ten nie stanowi wyłącznie prywatnej sprawy rodziny⁷².

Do podstawowych kroków podejmowanych w ramach interwencji wobec ofiar przemocy w rodzinie należą:

- zapewnienie bezpieczeństwa;
- zrozumienie sposobu zachowania osoby doznającej przemocy;
- odbudowanie bezpieczeństwa psychicznego;
- odbudowanie poczucia kontroli;
- pobudzenie różnorodnych zasobów indywidualnych oraz społecznych;
- opracowanie planu działania zmierzającego do zmiany⁷³.

Interwencja kryzysowa trwa zwykle od 6 do 12 tygodni. Kiedy ofiara przemocy zgłasza się po pomoc, najpierw konieczne jest skoncentrowanie się na aktualnej sytuacji kryzysowej, pomijając początkowo czas trwania przemocy⁷⁴.

Zapewnienie bezpieczeństwa, czyli ocena zagrożenia stanu fizycznego i psychicznego ofiary przemocy w rodzinie składa się z kilku elementów. Początkowo należy ocenić stopień nasilenia objawów reakcji posttraumatycznej i określić, czy ofiara przemocy jest w szoku lub zaprzecza objawom i istniejącemu niebezpieczeństwu. Należy również ustalić kwestię aktualnego pobytu sprawcy przemocy oraz ocenić czy kobieta

70 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2004 r. Nr 64 poz. 593).

71 A. Lipczyński, *Psychologiczna interwencja w sytuacjach kryzysowych*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007, s. 48.

72 A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 115–116.

73 D. Kubacka-Jasiecka, *Interwencja kryzysowa. Pomoc w kryzysach psychologicznych*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 351.

74 A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 124.

może swobodnie wrócić do domu, czy ze względu na zagrożenie jej zdrowia lub życia musi nocować poza domem, np. u rodziny, w schronisku lub ośrodku⁷⁵.

Jeśli chodzi o ofiary przemocy to w początkowej fazie kontaktu powinny zostać w rzetelny i prawidłowy sposób wdrożone określone procedury: opracowanie dokumentacji poniesionych obrażeń, poinformowanie odpowiednich służb, podjęcie czynności mających na celu doprowadzenie sprawcy do zatrzymania, skierowanie ofiary przemocy do schroniska bądź innej instytucji pomocowej. Jeśli jednak nie będzie ona chciała odejść od sprawcy i po prostu się wyprowadzić z obecnego miejsca zamieszkania, konieczne jest zapewnienie jej lokalnego wsparcia oraz opieki⁷⁶.

Kolejny krok to zrozumienie reakcji ofiary, dzięki temu osoba udzielająca pomocy będzie mogła nawiązać kontakt oraz udzielić wszelkiego wsparcia. To zrozumienie polega po pierwsze na akceptacji reaktywności objawów. Po drugie, uznaniu, że jest to zupełnie normalna reakcja na kryzysowe wydarzenie. Po trzecie, chodzi także o przywrócenie ofierze przemocy poczucia bezpieczeństwa, które zakłada nie tylko zorganizowanie schronienia, ale także doświadczenie bezpiecznego kontaktu⁷⁷.

Następnym krokiem jest przywrócenie poczucia kontroli u ofiary przemocy. Dzięki ponownemu uzyskaniu władzy i kontroli osoba zgłaszająca się po pomoc zrozumie, że ma możliwość decydowania o swoim życiu i wywierania na niego wpływu⁷⁸.

Uruchomienie zasobów stanowi kolejny krok, a jego głównym celem jest odwołanie się do wcześniejszych, przynoszących pozytywne rezultaty sposobów radzenia sobie ofiary przemocy domowej w kryzysowych sytuacjach⁷⁹.

Ostatnim krokiem podejmowanym w ramach interwencji kryzysowych wobec ofiar przemocy domowej, a w szczególności wobec tych osób, które mimo wszystko nadal decydują się na pozostanie z partnerem i kontynuowanie relacji, jest opracowanie planu bezpieczeństwa na przyszłość zawierającego następujące kroki:

- zglebienie czterech wybranych incydentów przemocy: pierwszego, najgorszego ze wszystkich, typowego i ostatniego przed nawiązaniem kontaktu z interwentem;
- przeanalizowanie wczesnych sygnałów przemocy ze strony partnera, co pozwoli jej uniknąć; wybór miejsca w mieszkaniu, gdzie najczęściej rozpoczyna się przemoc, celem jej kontroli;
- przygotowanie planu domu, trasy ucieczki, kolejności działań w razie zagrożenia przemocą, sygnałów porozumienia i miejsca spotkania z dziećmi w razie ucieczki;
- wcześniejsze przygotowanie rzeczy niezbędnych do podjęcia ucieczki;
- ustalenie zawczasu adresu, pod który ofiara mogłaby się udać oraz znaleźć bezpieczne schronienie w razie zagrożenia⁸⁰.

Interwencja kryzysowa w sytuacji przemocy w rodzinie jest niezwykle trudna. Osoba udzielająca pomocy musi mieć umiejętności do prowadzenia rozmowy w warunkach silnych emocji, które towarzyszą ofierze. Kluczową kwestią jest profesjonalizm osoby pomagającej. Budując bezpieczną atmosferę, opierając się na empatii oraz szacunku, terapeuta sprawia, że postawa obronna ofiary nie ulega nasileniu. Do momentu gdy ofiara będzie uznawać, że atmosfera nadal stanowi dla niej zagrożenie, nie będzie możliwości dobrej komunikacji. Pomagający powinien wyzbyc się zachowań, których celem byłoby onieśmianie, krytykowanie, pouczanie, ocenianie oraz pocieszanie. Rozmowa powinna opierać się na aktywnym słuchaniu, dzięki temu ofierze łatwiej skupiać się na własnych uczuciach i myślach. Ponadto aktywne słuchanie oparte jest na kilku kluczowych elementach. Umiejętne wykorzystanie tych elementów może pomóc ofierze spoznać, że ma ona wpływ na przebieg kontaktu⁸¹.

75 Ibidem, s. 124.

76 D. Kubacka-Jasiecka, *Interwencja kryzysowa...*, s. 351.

77 A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 124.

78 Ibidem, s. 124–125.

79 Ibidem s. 125.

80 D. Kubacka-Jasiecka, *Interwencja kryzysowa...*, s. 354.

81 W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 42.

Istnieją pewne zasady interwencji kryzysowej dotyczącej przemocy domowej, którymi osoba udzielająca pomocy powinna się posługiwać.

1. Należy pomagać kobietom myśleć oraz podejmować działania, zapewniając im wsparcie adekwatne do ich wysiłków.
2. Celem udzielanej pomocy powinno być znalezienie możliwie najlepszego rozwiązania danej sytuacji, osoba udzielająca pomocy winna nieustannie powtarzać rozważne pomysły i wyjścia z sytuacji.
3. Trzeba pomagać ofiarom w identyfikowaniu ich uczuć, które hamują przed podjęciem decyzji.
4. Osoba udzielająca pomocy musi być uczciwa. Nie należy mówić ofierze, co ma zrobić. Można jedynie tłumaczyć, posługując się przy tym przykładami z dotychczasowego doświadczenia, jak określone decyzje mogą wpłynąć na jej życie.
5. Konieczne jest pomaganie w taki sposób, by nie uzależnić od siebie osoby korzystającej z pomocy.
6. Należy proponować takie wsparcie społeczne, z którego ofiara może skorzystać.
7. Udzielana pomoc powinna wzmacniać zaufanie ofiary do samej siebie i przywracać zdolności dbania o własne interesy.
8. Konieczne jest stawianie wyzwań. Wspierając ofiarę, nie wolno unikać stawiania jej w konieczności samodzielnego podjęcia decyzji.
9. Trzeba być otwartym na różnorodne wybory, ponieważ każda z ofiar kieruje własnym życiem i nie ma możliwości podejmowania decyzji za nią.
10. Należy uważnie słuchać tego, co mówi ofiara.
11. Wszelkie działania pomocowe powinny być oparte na tym, co jest wspólne dla ofiar, a przy tym należy pamiętać o indywidualności.
12. Konieczne jest dokonywanie ocen dotyczących zagrożenia samobójstwem⁸².

Dewiacyjność życia rodzinnego, spowodowana destrukcyjnymi zachowaniami poszczególnych członków rodziny, jest obszarem, którym wszelkie nauki zajmują się od wielu lat. Ostatnie lata przynoszą coraz częstsze zainteresowania poznawcze i praktyczne patologicznymi zjawiskami występującymi obecnie w rodzinie, gdyż zwraca się uwagę na to, że problem ten dotyka coraz więcej osób i nie może być dłużej bagatelizowany. Coraz częściej podejmowane są próby bezpośredniej interwencji w przypadkach destrukcji życia rodzinnego, co zwiększa gotowość, by analizować procesy zachodzące w rodzinie w trakcie ich aktualnego przebiegu oraz pomagać członkom rodziny w skutecznym radzeniu sobie z tymi zjawiskami. Ponadto coraz częściej ofiary same zgłaszają się po pomoc. Jednym ze sposobów udzielania pomocy jest właśnie interwencja kryzysowa, która dysponuje pewnymi narzędziami i mechanizmami umożliwiającymi natychmiastową reakcję.

3.3. Instytucje wspierające osoby doświadczające przemocy

Art. 3 ustawy z dnia 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wskazuje na formy pomocy, które należą się ofierze przemocy domowej:

Art. 3.1. Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności w formie:

- 1) poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;
- 2) interwencji kryzysowej i wsparcia;
- 3) ochrony przed dalszym krzywdzeniem przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;
- 4) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;

82 A. Lipczyński, *Psychologiczna interwencja...*, s. 109.

- 5) badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała, związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie;
- 6) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania⁸³.

Wsparcia osobom dotkniętym przemocą domową udzielają nie tylko instytucje państwowe, ale również organizacje pozarządowe. Wśród organizacji pozarządowych, których celem jest zapobieganie przemocy w rodzinie można wyróżnić Ogólnopolskie Porozumienie Osób, Organizacji i Instytucji Pomagających Ofiarom Przemocy „Niebieska Linia”, które zaczęło funkcjonować w grudniu 1996 r. podczas III Ogólnopolskiej Konferencji „Przeciw przemocy”. Jest to porozumienie skupiające osoby oraz instytucje popierające program przeciwdziałania przemocy w rodzinie⁸⁴.

Jedną z organizacji, której celem jest ochrona dzieci przed przemocą i wykorzystaniem seksualnym jest Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, która powstała w 1991 r. Organizacja ta od ponad 30 lat zapewnia dzieciom ochronę oraz wsparcie i pomoc psychologiczną, a także prawną. Z tej pomocy mogą również korzystać opiekunowie dzieci. Ponadto Fundacja edukuje dorosłych, by potrafili w rozsądny i skuteczny sposób reagować na przemoc adresowaną wobec dzieci. Celem tej organizacji jest również dawanie wsparcia i angażowanie rodziców, by wychowywali swoje dzieci z miłością, a także należnym im szacunkiem. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę dzięki wieloletniemu doświadczeniu ma wpływ na polskie prawodawstwo i stara się zwracać uwagę na to, by przepisy jak najskuteczniej chroniły interesy dziecka⁸⁵.

Z kolei organizacją pozarządową, która bierze czynny udział w przeciwdziałaniu przemocy wobec kobiet jest Centrum Praw Kobiet⁸⁶. Organizacja ta podejmuje szereg różnorodnych działań mających pomóc kobietom, które stały się ofiarami przemocy. Jedną z inicjatyw jest całodobowa, bezpłatna pomoc telefoniczna, z której mogą skorzystać dziewczęta oraz kobiety doświadczające rozmaitych form przemocy bądź dyskryminacji i potrzebujących wsparcia. Zadaniem konsultantek jest wysłuchanie, wsparcie, udzielenie wszelkich niezbędnych informacji związanych z przemocą i dyskryminacją w stosunku do kobiet i dziewcząt oraz podjęcie interwencji. Dodatkowo CPK bezpłatnie udostępnia za pośrednictwem swojej strony internetowej wzory pism oraz ulotki i poradniki edukacyjne. Ofiarom przemocy oferowana jest również możliwość pierwszego kontaktu z osobami mogącymi udzielić informacji o istniejących formach pomocy, a także możliwościach jej uzyskania. Kobiety zgłaszające się do CPK mogą skorzystać również z pomocy psychologicznej, pomocy prawnej, doradztwa zawodowego, asysty sądowej i otrzymać schronienie w schronisku dla kobiet⁸⁷.

4. Metodologia badań własnych

W tym rozdziale omówione zostały: przedmiot i cel przeprowadzonego badania, sformułowane problemy i pytania badawcze, wykorzystane metody i techniki badań oraz organizacja i przebieg badania.

Przedmiotem moich badań jest interwencja kryzysowa wobec osób doświadczających przemocy domowej. Celem zaprojektowanych badań jest zaś przede wszystkim zrozumienie mechanizmów, które występują w rodzinach zmagających się z problemem przemocy oraz poznanie i opis działań pomocowych powstałych w ramach pomocy opartej na interwencji kryzysowej, świadczonej przez Poradnię ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

W mojej pracy na problem badawczy składają się 4 pytania:

1. Jak respondentki rozumieją zjawisko przemocy?
2. Jak badane definiują pojęcie interwencji kryzysowej?

83 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2005 r. Nr 180 poz. 1493).

84 M. Stożek, *Przemoc w rodzinie. Zapobieganie w świetle przepisów prawa*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii Zdrowia, Warszawa 2009, s. 90.

85 Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, *O Fundacji*, <https://fdds.pl/o-fundacji.html#o-fundacji> [dostęp: 13.05.2022].

86 M. Stożek, *Przemoc w rodzinie...*, s. 91.

87 Centrum Praw Kobiet, *Co robimy*, <https://cpk.org.pl/> [dostęp: 13.05.2022].

3. Jakie standardy obowiązują w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie?
4. Jakie trudności pojawiają się w opinii respondentek podczas pracy w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie?

Różnorodność metod badawczych, które obecne są w literaturze przedmiotu była przyczyną do tworzenia klasyfikacji metod badawczych. Leszek F. Korzeniowski dzieli je, biorąc pod uwagę sposób uzyskiwania informacji:

- metody jakościowe (dzięki nim otrzymuje się przede wszystkim odpowiedzi na pytania „dlaczego?”, przykłady metod to wywiad niestandardyzowany, obserwacja uczestnicząca);
- metody ilościowe (pozwalają uzyskać głównie odpowiedzi na pytania „ile?”, np. ankieta, wywiad standaryzowany);
- metody triangulacji (jest to metoda mieszana, w której możliwe jest wykorzystywanie przez badacza dwóch i więcej metod jakościowych bądź ilościowych, z zastosowaniem porównania bądź całościowego ujęcia badanego zjawiska na podstawie uzyskanych wyników)⁸⁸.

John Ward Creswell proponuje podział metod badawczych, które są wykorzystywane przez badacza do zbierania, analizowania oraz wyjaśniania danych. W tabeli zostały zaprezentowane różnorodne możliwości wyboru właściwej metody⁸⁹.

Tabela 1. Metody ilościowe, mieszane, jakościowe

Metody ilościowe	Metody mieszane	Metody jakościowe
<ul style="list-style-type: none"> • Z góry określone • Pytania zależne od narzędzia • Dane dotyczące działań, dane dotyczące postaw, dane z obserwacji i dane ze spisów statystycznych • Analiza statystyczna • Interpretacja statystyczna 	<ul style="list-style-type: none"> • Zarówno z góry określone, jak i elastyczne • Pytania otwarte i zamknięte • Różne rodzaje danych ze wszystkich możliwych źródeł • Analiza statystyczna i tekstowa • Łączna interpretacja baz danych 	<ul style="list-style-type: none"> • Wylaniające się w toku badań • Pytania otwarte • Dane z wywiadów, dane z obserwacji, dane z dokumentów i dane audiowizualne • Analiza tekstowa i ikonograficzna • Interpretacja tematów i wzorców

Źródło: J.W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 41.

Na wybór metody badawczej ma wpływ rodzaj informacji, jakie badacz chciałby pozyskać. Może to być potrzeba zdobycia informacji konkretnego typu bądź akceptacja dla różnorodności informacji, które podawane są przez uczestników⁹⁰.

W niniejszej pracy zastosowana została metoda jakościowa, która pozwoli zdobyć szczegółowe informacje na temat zjawiska przemocy w rodzinie oraz przyjrzeć się obowiązkom zawodowym wykonywanym przez badane osoby.

Metody badawcze dają możliwość stosowania różnorodnych technik badawczych. Tadeusz Pilch stwierdził, że techniki badawcze są zatem czynnościami określonymi przez dobór odpowiedniej metody i przez nią uwarunkowanymi⁹¹. Technika wybraną na użytek tej pracy jest wywiad częściowo skategoryzowany.

„Narzędzie badawcze jest przedmiotem służącym do realizacji wybranej techniki badań. O ile technika badawcza ma znaczenie czasownikowe i oznacza czynność, np. obserwowanie, prowadzenie wywiadu, to narzędzie badawcze ma znaczenie rzeczowe i służy do technicznego gromadzenia danych z badań. W tym rozumieniu narzędziem badawczym będzie kwestionariusz wywiadu, magnetofon, arkusz obserwacyjny

88 L.F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 44–49.

89 J.W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 41.

90 Ibidem, s. 41.

91 Tadeusz Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Żak Wydawnictwo Akademickie, Warszawa 2001, s. 42.

a nawet ołówkę, który zresztą William Ian Beveridge w *Sztuce badań naukowych* uważa, za podstawowy element wyposażenia każdego badacza⁹². Narzędziem badawczym wykorzystanym w niniejszej pracy jest kwestionariusz wywiadu.

Przedmiotem moich badań jest interwencja kryzysowa wobec osób doświadczających przemocy. Zdecydowałam się, by informacje pozyskiwać przy wykorzystaniu techniki, jaką jest wywiad częściowo skategoryzowany. Wywiady przeprowadzone zostały z trzema pracownikami Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Poradnia jest placówką wchodzącą w skład Warszawskiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej. Pomoc udzielana w placówce jest bezpłatna, lecz przysługuje wyłącznie mieszkańcom Warszawy.

Podczas przeprowadzania badań zastosowałam dobór celowy, ponieważ poszukiwałam osób, które ze względu na swoją wiedzę i doświadczenie będą w stanie udzielić mi informacji niezbędnych, umożliwiających znalezienie odpowiedzi na postawione przeze mnie pytania badawcze. Zastosowaną technikę można więc też nazwać wywiadem eksperckim.

Wywiady zostały przeze mnie przeprowadzone w miejscu pracy badanych osób 7 czerwca 2022 r. Otoczenie, w którym odbyły się rozmowy było bardzo komfortowe. Pozostały personel placówki zadbał, by w gabinecie, w którym przeprowadzałam wywiady nie było osób postronnych, które mogłyby zakłócić przebieg badań.

Przeprowadzenie badań nie nastąpiło mi problemów. Respondentki zostały poinformowane, że badania będą w pełni anonimowe i zostaną wykorzystane do celów naukowych. Każda z badanych osób wyraziła zgodę na dokonywanie rejestracji rozmowy dyktafonem.

Materiał badawczy, który składa się z trzech wywiadów pozyskałam od trzech pracownic Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

- Respondentka 1 w Poradni pracuje jako terapeutka,
- Respondentka 2 w Poradni pracuje jako psycholożka,
- Respondentka 3, w Poradni pracuje jako terapeutka.

5. Prezentacja i analiza wyników badań własnych

5.1. Rozumienie zjawiska przemocy przez badane respondentki

Wśród osób badanych istnieje zgodność w definiowaniu zjawiska przemocy.

Zazwyczaj osoba, która stosuje przemoc ma przewagę, narusza dobra osobiste, występuje nierównowaga sił. **(Respondentka 1)**

Przemoc rozumiem jako takie zjawisko, w którym wykorzystuje się przewagę siły. Właściwie taki główny czynnik wskazujący, diagnozujący, rozróżniający kwestie przemocy od konfliktu, gdzie jest krzywda, gdzie jest jakaś intencjonalność, ale gdzieś ten czynnik przewagi sił jest myślą decydującą, bo w zachowaniach agresywnych czy konfliktach również dochodzi do krzywdy, czy dochodzi do zachowań agresywnych, nieraz intencjonalnie i świadomie, ale siły są równe, strony są sobie w miarę równe. Oczywiście mogą pojawić się odchylenia od czasu do czasu, ale generalnie strony są sobie równe, czyli ogólnie się jakoś krzywdzą w taki czy inny sposób. **(Respondentka 2)**

Z definicji to przede wszystkim chodzi o brak równowagi sił, taka sytuacja, w której jedna ze stron korzystając ze swoich zasobów krzywdzi drugą stronę, natomiast druga strona nie decyduje się z jakichś ważnych powodów postawić granicę, żeby siebie ochronić. **(Respondentka 3)**

92 Ibidem, s. 42.

Każda z badanych osób podkreśla, że wśród kryteriów rozróżniających przemoc od innych form ludzkich zachowań jest przewaga siły sprawcy, intencjonalność i celowość działań sprawcy. Podane przez respondentki kryteria odpowiadają również definicjom zaproponowanym przez badaczy zajmujących się tymi zagadnieniami, którym został poświęcony rozdział I niniejszej pracy.

Definiowanie zjawiska przemoc jest również potrzebne w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Umożliwia to pracownikom przyjmującym zgłoszenia kwalifikowanie klientów do pomocy.

Wśród badanych istnieje zgodność co do tego, że w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie istnieje obowiązująca definicja dotycząca przemocy.

(...) Czy posługujemy się jedną taką definicją? Ja bym chyba zaryzykowała takie stwierdzenie, że tak (...). **(Respondentka 3)**

Dwie badane osoby podkreślają dodatkowo, że z racji wykonywanych obowiązków i pracy w takim środowisku, definicje przemocy będą zbliżone.

Ja uważam, że tak, że mamy tutaj taką definicję, bo każdy z nas pracuje w tym samym miejscu i postrzega przemoc niemal tak samo. Też każdy z pracowników jest, myślę, wyczulony na to, co mówi i opisuje osoba, która się u nas pojawia. Przemoc ma pewne cechy charakterystyczne i dzięki temu, myślę, że łatwiej nam wyłapać i stwierdzić, że jest ona obecna w czyimś życiu. **(Respondentka 1)**

Myślę, że większość osób ma to samo postrzeganie na kwestie przemocy. Z racji wykonywanych przez nas zawodów zakładam, że przemoc jako zjawisko definiujemy w zbliżony sposób. **(Respondentka 2)**

W Poradni obecny jest również prawnik, co pozwala pracownikom na konsultacje w sprawach, które mogą sprawiać trudności.

W Poradni mamy prawnika, który posługuje się wszelkimi prawnymi definicjami. Mi jest bliżej do myślenia jednak psychoterapeutycznego, trudno się oderwać od tego, że jest to ośrodek interwencyjny. **(Respondentka 3)**

Wanda Badura-Madej i Agnieszka Dobrzańska-Mesterhazy podkreślają, że każdy rodzaj przemocy stosowany wobec drugiego człowieka jest pogwałceniem podstawowych praw przysługujących człowiekowi i powoduje wiele negatywnych konsekwencji⁹³. Wśród licznie tworzonych systematyzacji przemocy, najbardziej rozpowszechniony jest podział przemocy, do którego zaliczyć możemy przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną i zaniedbanie.

Badane respondentki zgodnie wskazują, że najwięcej osób wśród zgłaszających się do placówki to przede wszystkim ofiary przemocy psychicznej. Jednak należy również zauważyć, że każda z pań podkreśla w swojej wypowiedzi, że sprawcy nie ograniczają się do wyboru jednej z form przemocy, lecz stosują kilka różnych.

Najwięcej jest przemocy psychicznej, ale ona występuje z każdą inną formą przemocy. Najczęściej to oczywiście psychiczna, ale też fizyczna i ekonomiczna, i też seksualna. **(Respondentka 1)**

Przede wszystkim przemoc psychiczna, emocjonalna, bo ona towarzyszy każdej innej formie przemocy, nie da się tego rozdzielić. **(Respondentka 2)**

93 W. Badura-Madej, A. Dobrzańska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie...*, s. 8.

Ja mam takie poczucie, że najwięcej mimo wszystko jest przemocy psychicznej w połączeniu z przemocą ekonomiczną. **(Respondentka 3)**

Przemoc psychiczna jest najczęściej występującym rodzajem przemocy. Według Kevina Browna i Martina Herberta to „zadawanie cierpień psychicznych przez kontrolowanie i ograniczanie kontaktów ofiary z przyjaciółmi, szkołą i miejscem pracy, przymusowa izolacja i uwięzienie, zmuszanie ofiary do oglądania obrazów i aktów przemocy, zastraszanie, groźenie wyrządzeniem krzywdy fizycznej zarówno osobie bliskiej, jak i innym, stosowanie pogroźek, szantażu, grózb popełnienia samobójstwa, ciągłe niepokojenie, znęcanie się nad zwierzętami domowymi i niszczenie prywatnej własności”⁹⁴.

Należy pamiętać, że przemoc psychiczna często pozostaje nieuchwytna. Ponadto nie zawsze też wiadomo, jak udowodnić znęcanie psychiczne, które nie pozostawia żadnych widocznych śladów. Jednakże ofiara przemocy psychicznej musi mierzyć się z jej negatywnymi skutkami, które wpływają na prawidłowe funkcjonowanie psychiczne człowieka.

5.2. Definiowanie pojęcia interwencji kryzysowej

Interwencja kryzysowa to działania, które podejmuje się w sytuacji, gdy w życiu człowieka pojawiają się nieoczekiwane sytuacje kryzysowe, np. katastrofy, problemy czy kryzysy rodzinne bądź osobiste. Nieumiejętność samodzielnego przezwyciężenia problemu sprawia, że osoby wymagają szybkiej i wszechstronnej pomocy.

Wśród badanych respondentek nie ma pełnej jedności w sposobie definiowania interwencji kryzysowej.

Jedna z badanych osób wskazuje jedynie na aspekt doraźności działań pomocowych w ramach interwencji kryzysowej.

Interwencja kryzysowa jest czymś takim, co działa jakby doraźnie w chwili, gdy zdarzyło się zdarzenie albo po zdarzeniu bezpośrednio. **(Respondentka 1)**

Pozostałe badane akcentują poza tymczasowością działań również kwestie związane z pomocą w zażegnaniu kryzysu, powrotem do równowagi psychicznej.

Jakimś takim wyprowadzeniem z kryzysu, czyli zapewnieniem bezpieczeństwa, w takim bezpośrednim rozumieniu, ale też takim psychologicznym, szeroko rozumianym wsparciem, z jakąś normalizacją, pokazaniem też co jest czym. Przede wszystkim są to szybkie i również doraźne oddziaływania idące w kierunku zatrzymania kryzysu u osoby w taki czy inny sposób. **(Respondentka 2)**

To na tyle szybkie, na ile jest to możliwe działanie, które miałyby przywrócić człowieka, który tutaj przychodzi do równowagi i do takiej świadomości tego, co się z nim dzieje, czyli pozbyć się kryzysu, który z jakiegoś tam powodu się w tym człowieku pojawił. Myślę, że interwencja kryzysowa niesie za sobą również takie znamiona doraźności. **(Respondentka 3)**

Pojęcie interwencji kryzysowej jawi się badanym z cechami takimi, jak doraźność, szybkość. Według respondentów celem interwencji kryzysowej jest zapobieganie kryzysowi oraz przywrócenie osobie równowagi psychicznej i poczucia sprawczości, umiejętności samodzielnego radzenia sobie.

Żadna z badanych osób mimo wskazania na doraźność interwencji kryzysowej nie określiła, ile maksymalnie czasu mogą trwać działania podjęte w ramach interwencji kryzysowej – wszelkie formy pomocowe są udzielane do 3 miesięcy.

94 K. Brownie, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy...*, s. 29–30.

5.3. Standardy pracy w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

Przemoc domowa jest zjawiskiem niezwykle rozpowszechnionym i obecnym w społeczeństwach od wielu lat. Opierając się na policyjnych statystykach należy wnioskować, że w Polsce od kilku lat spada liczba przypadków przemocy domowej. Policyjne statystyki wskazują, że w 2021 r. zgłoszonych zostało 75 761 przypadków przemocy. Natomiast w 2020 r. zgłoszono 85 575 przypadków. W roku poprzednim policyjne statystyki informują, że zarejestrowano 88 032 przypadki przemocy w rodzinie. W 2018 r. zgłoszono 88 133 przypadki⁹⁵.

Choć oficjalne statystyki policyjne wskazują na spadek liczby ofiar przemocy domowej, to badane osoby nie zauważyły znacznego spadku liczby osób zgłaszających się do Poradni na przestrzeni ostatnich lat.

(...) Do nas osoby zgłaszają się cały czas. Ja nie czuję, żeby było nagle mniej tak, no u nas cały czas co chwila ktoś napływa nowy. My najbardziej odczuwamy, że ten problem przemocy jest duży (...). **(Respondentka 2)**

(...) Ja mam takie poczucie, że do nas przychodzi i korzysta z pomocy przez cały czas bardzo dużo osób (...). **(Respondentka 3)**

Jedna z badanych osób uznała, że liczba osób zgłaszających się do Poradni zwiększa się. Co może oznaczać, że mimo oficjalnych statystyk policyjnych w rzeczywistości liczba ofiar przemocy domowej nie zmniejsza się, spada jedynie liczba zgłoszeń dotyczących zaistnienia przemocy w rodzinie do organów ścigania.

Według moich obserwacji liczba ta się zwiększa. Pracuję również w Niebieskiej Linii i tam też mogłam zaobserwować, że było o wiele więcej telefonów i dzwoniący ludzie zgłaszali wielokrotnie, że są ofiarami przemocy domowej. Tak, zwiększa się zdecydowanie ta liczba. **(Respondentka 1)**

Można także przypuszczać, że ciągły napływ nowych klientów zgłaszających się do Poradni wynika również z tego, iż mimo zmniejszającej się liczby ofiar przemocy w rodzinie, jednocześnie wzrasta liczba osób, które zdecydowały się zgłosić takie zdarzenia. Co również potwierdza jedna z respondentek.

To znaczy ja myślę sobie, że przemocy to zawsze było dużo, tylko nie zgłaszano tego tak. Można to też po tym poznać, że ileś osób zgłasza się też z przemocą doświadczaną w przeszłości. To pokazuje, że wtedy działa się ta przemoc, tylko jakby oni nie byli rejestrowani tak. **(Respondentka 2)**

(...) Myślę też, że COVID spowodował, że dużo więcej osób zaczęło się zgłaszać, zaczęło w ogóle mieć świadomość, że to, co dzieje się w ich domu nie jest sytuacją normalną (...). **(Respondentka 3)**

Jedna z pań zaznaczyła również, że okres pandemii COVID-19 był czasem trudnym i epidemia przyczyniła się do eskalacji przemocy domowej.

Myślę, że nie jest przesadą stwierdzenie, że podczas pandemii przemoc w rodzinie mocniej zaznaczyła swoją obecność w naszym społeczeństwie. **(Respondentka 3)**

Z pomocy oferowanej w ramach interwencji kryzysowej mogą skorzystać również ofiary przemocy w rodzinie. Pomoc świadczona w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie odbywa się według określonego schematu, zgodnie z którym działa każdy jej pracownik.

95 Statystyka, *Przemoc w rodzinie – dane od 2012 roku*, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/201373,Przemoc-w-rodzinie-dane-od-2012-roku.html> [dostęp: 24.08.2022].

Pomoc ta obejmuje kilka etapów, które wyróżniły osoby badane. Pierwszy etap rozpoczyna się w momencie zgłoszenia się osoby do Poradni.

Pierwszym etapem pracy z klientem jest wykonanie przez niego telefonu, po prostu zgłoszenie się do naszej Poradni. **(Respondentka 3)**

Dwie respondentki podkreśliły również, że w trakcie przyjmowania zgłoszenia należy zapytać, czy osoba zgłaszająca się do Poradni jest mieszkańcem Warszawy, ponieważ jest to warunek umożliwiający skorzystanie z pomocy placówki.

Przede wszystkim rozkładając to na czynniki to po pierwsze muszę zaznaczyć, że świadczymy pomoc dla mieszkańców Warszawy. **(Respondentka 2)**

(...) Czyli wystarczy nam do zapisania informacja, czy ktoś ma to doświadczenie przemocy w rodzinie i bez wchodzenia w żadne szczegóły, czy jest mieszkańcem Warszawy (...). **(Respondentka 3)**

W trakcie pierwszej rozmowy z pracownikiem wybierany jest termin i godzina pierwszego spotkania w Poradni.

Po rozmowie telefonicznej umawiam się z klientem na pierwsze spotkanie w Poradni. **(Respondentka 1)**

(...) Udzielamy pomocy bezpłatnie, więc umawiamy się na konkretny dzień, konkretną godzinę (...). **(Respondentka 2)**

Kolejnym etapem pracy jest pierwsze spotkanie zapisanej osoby z pracownikiem Poradni. Spotkanie to nazywane jest konsultacją indywidualną. Pracownicy mają możliwość przeprowadzenia maksymalnie trzech konsultacji indywidualnych przed rozpoczęciem właściwej pracy z klientem.

(...) Następnie przeprowadzam wstępny wywiad, ponieważ nie potrzebuję wywiadu pogłębio-nego, ale przede wszystkim informacji na temat tego, z jakim problemem klient zgłasza się do Poradni. Trwa to mniej więcej przez 2–3 spotkania (...). **(Respondentka 1)**

(...) No i potem, no właśnie, bo to, co jest na wstępie to są konsultacje indywidualne, tak. To oznacza, że dajemy sobie prawo do takich 3 konsultacji, mi średnio zazwyczaj wychodzą 2. Taka osoba po konsultacjach albo zostaje skierowana dalej na poradnictwo psychologiczne i już dalej spotkania odbywają się co tydzień lub zostaje przekierowana gdzieś, ponieważ okazuje się, że problem przemocy nie jest problemem wiodącym, a na przykład to alkoholizm odgrywa główną rolę (...). **(Respondentka 2)**

(...) Pierwsza konsultacja jest jakby takim momentem rozpoznania, czy to jest ktoś, kto jakby kwalifikuje się do takiej pracy, jeśli ta przemoc jest taką aktualną, żywą, tu i teraz, to jak najbardziej kwalifikuje się do takiej pracy w tej 10-spotkaniowej formule (...). **(Respondentka 3)**

Podczas konsultacji pracownik przeprowadza wywiad pogłębiony z klientem, jest to czas, w którym zarówno pracownik Poradni, jak i klient mają szansę na zapoznanie. Takie konsultacje umożliwiają również pracownikom wybór odpowiedniej formy pomocy dla klienta.

(...) Po to są właśnie te konsultacje, aby przeprowadzić wywiad, rozpoznać, sprawdzić oczekiwania, posprawdzać, czy jesteśmy w stanie pomóc (...). **(Respondentka 2)**

Dodatkowo jedna z respondentek podkreśla, że wizyta w Poradni ma wzmocnić w kliencie pozytywne doświadczenia.

(...) To chodzi też o to, żeby terapeuta wzbudził w kliencie zaufanie, żeby klient traktował przebywanie w poradni, czy też przyjsie tu jako dobre doświadczenie (...). **(Respondentka 3)**

Spotkania mogą odbywać się w siedzibie Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, w formie online z wykorzystaniem aplikacji Skype, placówka zapewnia również osobom możliwość kontaktu telefonicznego.

(...) COVID tworzył taką możliwość, że można skorzystać z konsultacji przez Skype'a. Tutaj u nas w Poradni pracujemy na Skypie więc można w ten sposób się skonsultować (...). **(Respondentka 3)**

Następny etap pracy z klientem to poradnictwo psychologiczne, które rozpoczyna się po zakończeniu konsultacji.

Należy mieć na uwadze, że pomoc osobom w Poradni udzielana jest w ramach interwencji kryzysowej, w związku z tym jest to pomoc doraźna, każdemu klientowi przysługuje 10 spotkań.

(...) 10 spotkań to jest już poradnictwo psychologiczne, staramy się zawsze, aby te spotkania odbywały się potem regularnie co tydzień o tej samej godzinie (...). **(Respondentka 2)**

W sytuacjach wyjątkowych, po wykorzystaniu przysługujących 10 spotkań, klient może ubiegać się o kilka dodatkowych, o czym wspominają badane w swoich wypowiedziach.

(...) Jeśli ofiara po 10 spotkaniach w naszej poradni nadal tkwi w mechanizmie przemocy, ale zaczęła działać i podjęła jakieś kroki, np. założyła niebieską kartę albo zgłosiła sprawę na policję czy prokuraturę to my mamy wtedy szansę przedłużyć nasze spotkania, bo ta osoba nadal jest w przemocy, ale już jednak działa i dlatego też w dalszym ciągu potrzebuje wsparcia (...). **(Respondentka 1)**

Zdarza się czasami, że jest sytuacja, gdy kończy się już 10 przewidzianych dla każdego klienta spotkań, ale dalej jest silny kryzys, bo na przykład przez tych 10 spotkań osoba doświadczająca przemocy decyduje się na wyprowadzkę albo wszczęcie procedury, to też jest to bardzo trudny czas i kilka spotkań dodatkowych, takich wspierających zdarza się nam dawać tak. Jednak są to jakieś wyjątkowe sytuacje. **(Respondentka 2)**

Ostatnim etapem jest zakończenie pracy z klientem.

Wtedy podsumowujemy to, co dotychczas zrobiliśmy i to, co jeszcze nie zostało zrobione i żegnamy się. Pożegnanie to też bardzo ważny moment. **(Respondentka 1)**

Z zasady po zakończeniu pracy z klientem, pracownicy Poradni nie prowadzą monitoringu ani kontroli dalszych losów osób korzystających z pomocy, co w swojej wypowiedzi zaznacza również jedna z badanych.

(...) My nie robimy takiego monitoringu, nie dzwonimy, nie sprawdzamy. Przeżywane przez ludzi jako jakąś formę kontroli, ale też takiego trochę wpraszania się w ich życie, właśnie po to, by coś sprawdzić lub skontrolować, a moim zdaniem nasza praca polega właśnie na tym, by pomóc ludziom się usamodzielnić, dorosnąć, by wzięli odpowiedzialność za swoje życie. A takie monitorowanie byłoby trochę przeciwterapeutyczne. **(Respondentka 3)**

Jest to krótkoterminowa forma pomocy. Istnieje również możliwość skorzystania z terapii długoterminowej. Na tę formę pomocy obowiązują jednak zapisy, a oczekiwanie na terapię długoterminową może wynieść nawet 2 lata.

W poradni klienci mogą liczyć przede wszystkim na takie wsparcie w postaci 10 spotkań, potem możemy zapisać na listę osób oczekujących na terapię długoterminową. Oczekiwanie na taką terapię wynosi około 2 lat, sama terapia również trwa około 2 lat. **(Respondentka 1)**

Praca z osobami doświadczającymi przemocy domowej wymaga od pracowników Poradni wiedzy, doświadczenia, troski oraz cierpliwości wobec klienta. Każdy z zaprezentowanych etapów pracy może być postrzegany przez pracowników jako łatwy lub wymagający.

Respondenci mieli trudności ze wskazaniem najłatwiejszego oraz najtrudniejszego etapu pracy z klientem, gdyż każdy z etapów w opinii badanych mógł nastręczyć trudności.

Nie ma całkowitej zgodności w wypowiedziach respondentek, co do wyboru takiego samego etapu uznanego przez badane za najłatwiejszy i najtrudniejszy. Wynikać to może z osobistych doświadczeń i preferencji każdej z badanych osób. Jednak dwie respondentki wskazały, że najłatwiejszym etapem są początkowe konsultacje.

Myślę jednak, że wywiad jest najłatwiejszy, ponieważ jest tam pewna struktura, trzeba również nawiązać relację z klientem, stworzyć atmosferę zaufania. Dlatego moim zdaniem to najłatwiejsza część pracy z klientem. **(Respondentka 1)**

(...) Z kolei te początki też wydają mi się niekiedy trudne, bo nigdy nie ma się pewności, jaka osoba do nas trafi. Czy to będzie osoba stosująca przemoc, a może taka, która jej doświadcza tak, bo są osoby, które dzwonią do poradni i od razu deklarują, a są osoby, które nie mówią nic albo też mówią, że doświadczają przemocy, a okazuje się w trakcie naszych spotkań, że same przemoc stosują. Jednak czy to jest dla mnie trudne? Chyba nie, ja mam jakąś otwartość w sobie. Dobrze sobie z tym etapem radzę. Jeśli miałabym wybrać, to uznaję go za najłatwiejszy jednak. **(Respondentka 2)**

Natomiast do etapu najtrudniejszego osoby te zaliczyły zakończenie pracy z klientem.

Najtrudniejszy moment to może być koniec, to jest tylko 10 spotkań, czasem nie wiem, jak ta osoba sobie poradzi po zakończeniu spotkań naszych. **(Respondentka 1)**

Czasami są trudne te rozstania, bo nie wszystkim da się pomóc i gdzieś też pomoc Poradni jest ograniczona. Gdyby każdemu klientowi tak dawać po 20/30 spotkań to wtedy już oddalamy się od założeń pracy Poradni, które ma służyć jednak poradnictwem, a nie terapią. Trzeba umieć rozdzielać pracę w obszarze poradnictwa od pracy terapeutycznej z klientem. **(Respondentka 2)**

Jedna z osób badanych bardzo wahała się podczas odpowiedzi na to pytanie.

Ja nie wiem, czy o jakimkolwiek etapie można powiedzieć, że jest łatwy. Każdy z tych etapów jest naprawdę wymagający, nie jestem w stanie określić, który dla mnie jest najłatwiejszy. **(Respondentka 3)**

Nieodpowiedzenie wprost na zadane pytanie może mieć swoje uzasadnienie, gdyż respondentka ma świadomość, że każdy z etapów jest niezwykle wymagający i zaniedbanie, któregoś z nich może rzutować na pomoc świadczoną klientowi w Poradni. Ostatecznie nie wskazała etapu najłatwiejszego, a jedynie najtrudniejszy.

Moim zdaniem najtrudniejszym, choć nie nazwałabym tak tego. Raczej najbardziej wymagającym jest etap konsultacji, ponieważ to jest taki moment na to, gdzie to pierwsze wrażenie jest bardzo ważne, równie ważne jest budowanie relacji terapeutycznej, sprawdzanie motywacji klienta, czujności na klienta, można wiele rzeczy na tym etapie pominąć, mając taką myśl, że muszę zebrać wywiad, zdobyć jak najwięcej informacji o tym człowieku. I można gubić ten moment nawiązywania relacji, a to jest bardzo kluczowe. **(Respondentka 3)**

Każda z badanych osób przy wyborze najłatwiejszego i najtrudniejszego etapu kierowała się własnym doświadczeniem, gdyż tego rodzaju decyzja jest kwestią bardzo indywidualną.

Wypowiedzi rozmówców sugerują, że podjęcie decyzji o wskazaniu najłatwiejszego oraz najtrudniejszego etapu przysporzyło im nieco trudności. Praca z ofiarami przemocy domowej jest niezwykle wyczerpująca. Wymaga od pracownika nieustannego skupienia, cierpliwości, zaangażowania, ogromu wiedzy oraz doświadczenia w postępowaniu z osobami doświadczającymi przemocy w rodzinie.

5.4. Bariery pojawiające się podczas pracy w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

W każdym miejscu pracy mogą pojawić się bariery, które utrudniać będą niekiedy właściwe wykonywanie obowiązków zawodowych.

Praca w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wiąże się z dużą odpowiedzialnością społeczno-moralną, jest to zawód niezwykle obciążający psychicznie, wymaga od pracowników Poradni szczególnych cech, takich jak otwartość, cierpliwość, opanowanie, umiejętność samokontroli oraz dojrzałość.

Badane osoby wypowiedają się w pozytywny sposób na temat swojego miejsca pracy.

Może ja żyję już w jakiejś bańce, ale nie umiem nic wskazać. Ja jestem tutaj 7 miesięcy, nie wiem, jak było wcześniej. Może tak jak powiedziałam ja żyję w jakiejś swojej bańce, ale jeśli coś mi się nie podoba to ja na bieżąco o tym mówię, nie trzymam tego w sobie, rozmawiam z innymi. Jeśli chodzi o zarządzanie to do tej pory nie widziałam żadnych nieprawidłowości. **(Respondentka 1)**

Natomiast jeśli chodzi o miejsce to je uwielbiam, nigdy nie narzekałam na wejście na III piętro. Miejsce jest super dostępne według mnie, jesteśmy na Mokotowie, w ładnym i cichym miejscu. Mamy osobne wejście więc nie ma konieczności przebijania się przez jakieś biura, bo dla większości osób wizyta w naszej Poradni sama w sobie jest już wystarczająco stresująca i nikt nie chce się tym dodatkowo afiszować, czy ogłaszać światu, że w jego życiu występują problemy z przemocą. Mamy sprzęty niezbędne do pracy. **(Respondentka 3)**

Z odpowiedzi rozmówczyń można wnioskować, że w miejscu pracy nie spotkały się nigdy z barierami interpersonalnymi, które związane są z tzw. kompetencjami miękkimi, wśród których wyróżnić można

m.in. umiejętności komunikacyjne, umiejętności pracy w zespole, umiejętności rozwiązywania konfliktów, motywowania innych, dostosowywania się do zmian, pracy pod presją oraz zachowania asertywności.

Żadna z badanych nie wspomniała również o tym, by w miejscu pracy spotkała się z barierami intrapersonalnymi.

Podczas odpowiedzi na to pytanie respondentki wskazywały natomiast na bariery instytucjonalne – wieloletowość oraz zbyt małe wynagrodzenie.

Myszę, że taką barierą jest to, że zatrudnieni u nas pracownicy są zatrudnieni w różnym wymiarze godzinowym. Z jednej strony pozwala to na samorozwój pracownika, ale z drugiej trzeba pamiętać, że przez to wiele osób nie pracuje u nas w poradni na cały etat. **(Respondentka 2)**

Jedyna rzecz, która mogłaby stanowić barierę do tego, żeby pracować dłużej i tak się wiązać z tym miejscem to taka realność związana z wynagradzaniem pracowników tutaj. **(Respondentka 3)**

Respondentki w przeważającej części wyrażają pozytywne opinie na temat miejsca, w którym pracują. Podkreślają jego atuty.

Barierzy mają wpływ na wykonywane przez pracowników obowiązki, ich efektywność, zaangażowanie oraz relacje zarówno między pracownikami, jak i kadrą zarządzającą. Z pewnością nie ma idealnego miejsca pracy, lecz wszyscy – zarówno pracownicy, jak i szefostwo – powinni starać się rozwiązywać na bieżąco pojawiające się problemy, w przeciwnym razie może nastąpić eskalacja trudności.

Barierzy mogą powodować zakłócenie efektywnej pracy Poradni. Natomiast wprowadzanie usprawnień wpływać będzie na poprawę systemu organizacyjnego, jego udoskonalenie, co w konsekwencji pozwoli osiągnąć wyższą jakość świadczonych w Poradni usług.

Dwie respondentki uważają, że zwiększenie personelu byłoby znacznym usprawnieniem w ich miejscu pracy.

Mogłabym powiedzieć, że jeśli miałabym usprawnić to powinno pracować tu więcej terapeutów i psychologów, wtedy jest większa możliwość obsługi osób i udzielenia im pomocy. **(Respondentka 1)**

Mamy w tej chwili deficyt osób do prowadzenia terapii par i do pracy grupowej ze sprawcami przemocy. Do tej pory osoby, które prowadziły te terapie odchodzą i jesteśmy na etapie przeformułowania zespołu. Wzmacniałabym zespół w kierunku specjalistów zajmujących się pracą właśnie z parami i pracą grupową. Dzięki temu pomoc w zakresie przeciwdziałania przemocy byłaby bardziej dostępna. **(Respondentka 2)**

Niedostateczna liczba pracowników w opinii badanych może zmniejszać możliwości Poradni do przyjmowania klientów oraz prowadzenia terapii. Z pewnością dużym wyzwaniem byłoby wdrożenie tych usprawnień w rzeczywistej działalności Poradni, w której najpewniej dochodzą do głosu kwestie wynikające z ograniczeń finansowych.

Z kolei jedna badana jest zdania, że działalność Poradni jest satysfakcjonująca, a pracodawca zapewnia wszelkie narzędzia niezbędne do wykonywania obowiązków zawodowych.

To wszystko tutaj działa, tak naprawdę do prowadzenia psychoterapii potrzebny jest spokojny gabinet z dobrze wyciszonymi drzwiami i to tak naprawdę wystarczy. Jedyne co chyba bym zmieniła to wprowadziłabym więcej zieleni do wnętrza. **(Respondentka 3)**

5.5. Wnioski

Zaprezentowane w niniejszym rozdziale wyniki badań pozwalają na zredagowanie kilku wniosków.

Przemoc w opinii badanych z racji specyfiki wykonywanego zawodu i miejsca pracy jest zjawiskiem definiowanym w podobny sposób. W Poradni istnieje obowiązująca definicja przemocy, którą posługują się pracownicy tej placówki. Dodatkowo, każdy pracownik może liczyć na wsparcie zatrudnionego w Poradni prawnika.

Choć powszechny jest mit, jakoby przemoc fizyczna była najpowszechniejszą formą przemocy, to analiza wywiadów ukazuje, że maltretowanie psychiczne jest najczęściej wybieraną przez sprawców formą przemocy. Co więcej, badane podkreślały, że osoby stosujące przemoc stosują zawsze różne rodzaje przemocy.

Respondentki są pracownicami Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, która powstała w ramach Warszawskiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej. Dlatego też żadna z badanych osób nie miała trudności w zdefiniowaniu terminu „interwencja kryzysowa”.

Materiał badawczy dostarcza także informacji na temat standardów pracy obowiązujących w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Jednym ze standardów jest zaprezentowany przez badane schemat pracy z klientem zgłaszającym się do Poradni, schemat ten złożony jest z kilku etapów. Standardy pracy mają za zadanie podnieść jakość świadczonych klientom usług oraz ułatwić pracę osobom zatrudnionym w Poradni.

Respondentki miały trudności z odpowiedzią na pytanie dotyczące wyboru najłatwiejszego i najtrudniejszego ich zdaniem etapu pracy z klientem. Jednak fakt ten nie powinien zadziwiać, gdyż jest to kwestia bardzo indywidualna i związana z osobistymi preferencjami każdej z rozmówczyń.

Optymistycznym wnioskiem, który nasuwa się również z analiz badania, jest fakt, że wszystkie respondentki pozytywnie wypowiadają się o swoim miejscu pracy, co w konsekwencji przekłada się na wysoki poziom świadczonych usług.

6. Zakończenie

Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem niezwykle powszechnym, które występuje we wszystkich społeczeństwach, niezależnie od panującej wśród ich członków kultury, tradycji, religii, poziomu wykształcenia oraz inteligencji.

Obecnie istnieje wiele definicji wyjaśniających pojęcie przemocy, jednak wszystkie mają pewne cechy wspólne, dzięki którym możliwe jest rozróżnienie przemocy od innych działań ludzkich. Wśród tych cech wymienia się intencjonalność sprawcy, celowość jego działań, niesymetryczność w relacji ofiary i sprawcy, postępowanie osoby stosującej przemoc wbrew przepisom prawa oraz wszelkim ludzkim regułom, a także charakterystyczne procesy towarzyszące zjawisku przemocy.

Najpopularniejsza klasyfikacja przemocy to podział zjawiska na przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną i zaniedbanie. Należy pamiętać, że każdy rodzaj przemocy generuje wiele niepożądanych skutków oraz konsekwencji, wywołuje spustoszenie w obszarze zdrowia fizycznego oraz psychicznego u ofiary przemocy.

Przemoc w rodzinie to zjawisko pojawiające się cyklicznie, a każdy kolejny cykl przemocy może być dla osoby doświadczającej przemocy coraz bardziej brutalny i niezwykle niebezpieczny.

Istotną rolę odgrywają wszelkie instytucje państwowe, fundacje, organizacje oraz instytucje pozarządowe, których misją jest pomoc osobom doświadczającym przemocy w rodzinie.

Istnieje szeroki wachlarz możliwości, z których mogą skorzystać osoby doświadczające przemocy w rodzinie. Jedną z nich jest interwencja kryzysowa składająca się z wielu różnorodnych działań przeznaczonych dla osób bądź rodzin pozostających w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie osobie poszkodowanej równowagi psychicznej oraz pomoc w odzyskaniu przez nią poczucia sprawczości. Jest to krótkoterminowa forma pomocy, która może trwać do 12 tygodni.

Jedną z państwowych instytucji działających w obszarze interwencji kryzysowej jest Poradnia ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Placówka ta funkcjonuje w ramach Warszawskiego Ośrodka Interwencji Kryzysowej.

Działalność Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie to miejsce, w którym ofiary przemocy mogą liczyć na wszelką pomoc prawną, psychologiczną i terapeutyczną, a przede wszystkim mają pewność, że ze swoimi problemami nie będą zdane wyłącznie na siebie, lecz otrzymają profesjonalną pomoc.

Zaprezentowana w niniejszej pracy problematyka jest próbą ukazania mechanizmów działania pomocy krótkoterminowej, jaką jest interwencja kryzysowa wobec osób doświadczających przemocy oraz odpowiedzią na 4 pytania badawcze:

1. Jak badane rozumieją zjawisko przemocy w rodzinie?
2. Jak badane definiują pojęcie interwencji kryzysowej?
3. Jakie standardy pracy obowiązują w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie?
4. Jakie bariery utrudniające pracę w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wymieniają badane?

Analiza uzyskanych badań ukazuje, iż każda z badanych podobnie definiuje zjawisko przemocy, wskazując na najważniejsze cechy charakterystyczne dla tego zjawiska.

W Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie pracownicy posługują się zbliżonymi definicjami przemocy, z pewnością wpływ na taki stan rzeczy ma specyficzne i określone środowisko pracy.

Na podstawie wypowiedzi respondentek można również zauważyć, że najczęściej występującą formą przemocy jest przemoc psychiczna, która pojawia się niemal zawsze z innymi jej rodzajami.

Interwencja kryzysowa postrzegana jest przez badane jako działanie doraźne, zapewniające ludziom w kryzysie poczucie bezpieczeństwa, powrót do równowagi psychicznej oraz odzyskanie poczucia sprawczości.

Wiedza wynikająca z przeprowadzonych badań pozwala zauważyć, że mimo oficjalnych statystyk policyjnych, które wskazują na spadek liczby przypadków przemocy w rodzinie w Polsce, respondentki wskazują na nieustanny napływ nowych klientów Poradni.

Ponadto wypowiedzi respondentek ukazują schemat pracy z osobą zgłaszającą się do Poradni. Schemat ten złożony jest z kilku etapów, a wskazanie przez badane najłatwiejszego i najtrudniejszego było dla nich problematyczne, gdyż wybór ten jest kwestią indywidualną.

Z pewnością optymistycznym aspektem badań jest fakt, że respondentki oceniają swoje miejsce pracy niezwykle pozytywnie, co również przekładać się może na jakość świadczonych usług w Poradni ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Bibliografia

Literatura:

- Ackerman R.J., Pickering S.E., *Zanim będzie za późno: przemoc i kontrola w rodzinie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002.
- Adamowska-Kalwa A., *Przemoc w rodzinie. Analiza podstawowych pojęć na podstawie współczesnej literatury*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 2018, 38, nr 1.
- Badura-Madej W., Dobrzańska-Mesterhazy A., *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- Brownie K., Herbert M., *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
- Ciesielska M.O., *Przemoc w rodzinie doświadczonej kryzysem*, „Teologia i Moralność” 2012, nr 11.
- Creswell J.W., *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
- Deka R., *Przemoc domowa jako jedno z zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania współczesnej rodziny* [w:] J. Nyckowiak, J. Leśny (red.), *Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce*, Poznań 2018.

- Dobrzyńska-Mesterhazy A., *Przemoc w rodzinie: diagnoza i interwencja kryzysowa* [w:] *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Warszawa 1996.
- Dyjakon D., *Przemoc ekonomiczna – ukryta nić zniewolenia*, „Niebieska Linia” 2015, nr 6/101.
- Gliszczyński A., *Zjawisko przemocy w rodzinie. Studium prawnokryminologiczne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2018.
- Grygorczuk A., Dzierżanowski K., Kiluk T., *Mechanizmy psychologiczne występujące w relacji ofiara–sprawca przemocy*, „Psychiatria” 6, 2009, nr 2.
- Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017.
- Hołyst B., *Socjologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2007.
- Jaszczak-Kuźmińska D., Michalska K., *Zrozumieć przemoc*, Wydawnictwo Edukacyjne PAMPAMEDIA, Warszawa 2009.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999, s. 49.
- Konieczny J., Wawrzynowicz H., Mydlarska J., *Psychologia bezpieczeństwa: kompendium*, Agencja Wydawniczo-Reklamowa Esus, Poznań 2011.
- Korzeniowski L.F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Kubacka-Jasiecka D., *Interwencja kryzysowa. Pomoc w kryzysach psychologicznych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
- Kwaśniewski J. (red.), *Stop przemocy. Poradnik dla ofiar przemocy domowej*, red., Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, Warszawa 2021, s. 9.
- Leśniak E., *Interwencja kryzysowa* [w:] *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Warszawa 1996.
- Lipczyński A., *Psychologiczna interwencja w sytuacjach kryzysowych*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007.
- Mazur J., *Przemoc w rodzinie – teoria czy rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2002.
- Mellibruda J., *Oblicza przemocy*, Wydawnictwo Remedium, Warszawa 1993.
- Mellibruda J., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, Instytut Psychologii Zdrowia, Warszawa 2009.
- Nowak A., Pietrucha-Hassan M., *Temat tabu – przemoc seksualna*, „Niebieska Linia” 2013, nr 3/86.
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 1988.
- Pospiszyl I., *Razem przeciw przemocy*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych: strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 2001.
- Stożek M., *Przemoc w rodzinie. Zapobieganie w świetle przepisów prawa*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii Zdrowia, Warszawa 2009.
- Szymczak M. (red) *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1993, Wydawnictwo PWN, s. 651.
- Widera-Wysoczańska A., *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010.
- Witkowska-Paleń A., *Sprawcy przemocy w rodzinie. Uwarunkowania, okoliczności i konsekwencje stosowania przemocy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019.
- Zboina B., Wieczorek I., *Przemoc domowa wobec kobiet*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” 1, 2013.

Akty prawne:

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. 2004 Nr 64 poz. 593).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. 2005 Nr 180 poz. 1493).
- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (t.j. Dz.U. 2015 poz. 961).

Netografia:

- Borowski M., *Przemoc w rodzinie*, <http://www.korzan.edu.pl/konferencja/referaty/borowski.pdf> [dostęp: 7.11.2021].
- Centrum Praw Kobiet, *Co robimy*, <https://cpk.org.pl/> [dostęp: 13.05.2022].
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, *O Fundacji*, <https://fdds.pl/o-fundacji.html#o-fundacji> [dostęp: 13.05.2022].
- Jabłoński J., Kusek J., Hanuszewicz W., *Przemoc i jej różnorodne formy*, http://trijar.republika.pl/przem_form.html [dostęp: 26.11.2021].
- Krug E.G., Dahlberg L.L., Mercy J.A., Zwi A.B., Lozano R., *World report of violence and health*, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615eng.pdf> [dostęp: 16.05.2022].
- Niebieska Linia, *Cykle przemocy w rodzinie*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/przemoc-w-rodzinie/30-cykle-przemocy-w-rodzinie> [dostęp: 17.11.2021].
- Niebieska Linia, *Rodzaje przemocy*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/przemoc-w-rodzinie/8-rodzaj-przemocy> [dostęp: 19.11.2021].
- Statystyka, *Przemoc w rodzinie – dane od 2012 roku*, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/201373,Przemoc-w-rodzinie-dane-od-2012-roku.html> [dostęp: 24.08.2022].